

روحی و روانگی

Ketabton.com

سید اصغر هاشمی

۱۳۹۴ لمریز کال

ادبي وړانگې

سيد اصغر هاشمي

۱۳۹۴ ل کال

کتاب پېژندنه:

د کتاب نوم:	ادبي وړانګې
ليکوال:	سيد اصغر هاشمي
خپرونډی:	د افغانستان ملي تحريک، فرهنگي څانګه
وېبپاڼه:	www.melitahrik.com
ډيزاينګر:	ضياء ساپی
کمپوز:	ليکوال
پښتۍ ډيزاين:	فياض حميد
چاپ شمېر:	۱۰۰۰ ټوکه
چاپ کال:	۱۳۹۴ ل کال / ۲۰۱۵ م
د تحريک د خپرونو لړ:	(۴۹)

يادونه: د چاپ حقوق له ملي تحريک سره خوندي دي او د کتاب د محتوا مسوليت ليکوال پورې اړه لري.

لړليک

سرليک

مخ

۱.....	سريزه
۳.....	د غني او الفت په شعرونو کې د اضدادو فلسفه
۹.....	د استاد الفت په شعرونو کې رياليزم
۱۵.....	د استاد الفت په شعرونو کې د ازادۍ پيغام
۲۷.....	د گل پاچا الفت په شعرونو کې ارواپوهنيز څرکونه
۴۲.....	د استاد الفت په کلياتو کې د فلسفي شعرونو څرکونه
۵۱.....	د خوشحال قصيدو ته انتقادي کتنه
۵۵.....	د شعر او نظم توپير او تړاو
۶۰.....	د سيدجمال الدين افغان ستاينه
۶۵.....	د تحقيقي اثر د لارښود ځانگړنې
۶۹.....	په تحقيق کې د سرمحقق زلمي هېوادملي مقام
۷۳.....	ناشعوري، شعوري او تحت الشعوري شاعري
۹۱.....	د ناول او رومان توپير او تړاو
۹۸.....	د استاد گل پاچا الفت په شعرونو کې هيومانيزم
۱۰۳.....	ماخذونه
۱۰۹.....	د پښتوادب نوې ښکلا او د هاشمي د ادبي پنځونوهارونه

سريزه

استاد گل پاچا الفت مفکر او مبتکر لیکوال، شاعر، ژونالیست، ادبپوه او ژبپوه دی او د ادب تیوری په برخه کې د ده کارونه لومړني دي.

استاد الفت مستحق لیکوال دی او دې باندې باید ډېر کار شوی وای، چې پرې نه دی شوی او د ایندو و نسلونو نه هیله کوم چې د استاد تخلیقات (منظوم او منشور) ویناووي مطالعه کړي او له فکره یې استفاده وکړي، خود استاد د فکر څرګندولو لپاره علم او بیا فکر کولو ته ضرورت دی او د علم په لاس ته راوړلو او فکر کولو باندې استاد ډېر تاکید کړی دی.

د استاد ډېرې خبرې دي چې له وخته مخکې یې ویلي دي، یعنې د آینده نسلونو لپاره پکې ډېر نصیحتونه شته دي او پیش گوۍ یې کړې ده.

دی د ماضي (تېر) وخت مطالعه درلوده، د حال په قدرپوه او د راتلونکي نه باخبره وه. په نړۍ کې ډېر کم فیلسوفان او مفکرین پیش یې کولای شي، چې استاد الفت هم یو له هغو مفکرینو څخه دی.

د شعري کلیاتو په یو ځای کې وایي:

سمه نیمه شپه ده سودايي له خوبه پاڅېدم
 ځکه مې گډوډ او پرېشان دغه شعرونه دي
 اوس يې که څوک نه لولي عالم په خوب ويده دی ټول
 دا د سبا ورځې وينې زلميو ته پيغامونه دي

استاد خپل شعرونه او په هغه کې د مفکورې برخه آينده ځوانانو
 ته د يو ښه پيغام او لارښوونې په ډول وړاندې کوي.

استاد د ډېرې يادونې او ستاينې وړ شخصيت دی او زما د بې
 سارې مينې چې استاد سره يې لرم، کله کله د دې د کړواو ليکنو په
 باب پرې کرښې توروم او دغه د مقالو ټولگه (ادبي وړانگې) مې د
 ځينو مقالو مجموعه ده، چې متفرقې مقالې لري، چې زياتې مقالې
 مې په استاد ليکلي دي، او دغه ټولې مقالې مې يو ځل په تاند
 وپيسايده چې خپرې شوي دي، خو د ځينو دوستانو په غوښتنه مې په
 کتابي ډول چاپ ته برابره کړه.

په درنښت

سيد اصغر هاشمي

د غني او الفت په شعرونو کې د اضدادو فلسفه

د فلسفې د يوې ځانګې په ډول د استاد گل پاچا الفت او خان عبدالغني خان په شعرونو کې د اضدادو فلسفې په هکله شعرونه شته دي.

استاد الفت وايي: ټوله نړۍ له ضدينو جوړه ده، که د انسان د زړه خوښه وي او که نه وي، له دې اضدادو سره به وخت او ژوند تېروي.

د غني خان په شعرونو کې هم د ژوند او مرګ په هکله فلسفي شعرونه شته دي، چې د اضدادو د فلسفې ډېرې ښې نمونې دي.

استاد گل پاچا الفت پخپل (شعري کليات، ص ۱۰۴) کې د (آغاز او انجام) تر سرليک لاندې داسې وايي.

له اسمانه څاڅکي راغله د باران
پرې را شنه شوه سپين و سره او زېر گلان
يو څو ورځې پس يې باد و يوړلې پانې
خپل آغاز انجام هيڅ نه شو ور عيان
په زرګونو کلو ګورو چې ژوندون شته
حرکت شته لوبدل شته مخکې يون شته
له آغازه له انجامه خبر نه يو
دومره و ايو چې دورونه د ګردون شته

د انسان د پيدا ايښت وړځ او د مرگ وړځ الله تعالى ته معلومه ده او په تقدير كې ليكل شوي وي.

هيڅ انسان نه شي كولای، چې د بل انسان د مرگ وخت په دقيقه موده او وخت كې وښايي.

استاد الفت هم داسې نظر لري او د پورته راغلي شعر مفهوم دی: له اسمانه بارانونه راوړېږي، ددې بارانونو له امله ټول بوټي شنه کېږي او ډول ډول گلان پيدا کېږي، د څو ورځو وروسته د همدې شنه شوو بوټو او رنگارنگو گلانو پاڼې د خزان د شمالونو له راتگ سره له منځه ځي، دغه بوټي په دې پوه نه شول، چې څنگه پيدا او فنا شول.

انسانانو هم په زرهاووو کلونو ژوند وکړ، حرکت، کار او هلې ځلې يې وکړي، همدا انسان له خپل پيدا ايښته او مرگه خبر نه دی.

دلته هم د ژوندون او د مرگ په فلسفې په هنري، شعري او فكري انداز بحث شته دی، استاد الفت د ژوند او د مرگ په باب داسې نظر لري، چې د انسان د ژوند نېټه او د مرگ نېټه نامعلومه ده، نو په داسې بې اعتباره ژوند بيا اعتماد په کار نه دی. (۱)

استاد گل پاچا الفت په نشري کلياتو، ۱۸۵ مخ کې د (غم او خوشحالي) تر عنوان لاندې داسې وايي: (د پر خلک دي، چې يوه وړځ يې گرانه ښځه مري او دی غمجن کېږي، مگر بله وړځ نوی واده کوي او د خوشحالي هغه زوړ غم بېخي هېروي، نو دغه د خوشحالي ډولۍ او هغه د غم جنازه يو له بله ډېر ربط لري، که هغه غم دغه کاله ته رانه شي،

دغه بڼادي هم نه شي راتلی. (۲)

د استاد په شعري کلياتو کې فيوډالي نظام ته اشاره کوي او وايي:

غنا په فقر حکومت کاندې
 بډايان لوړوي په نورو باندې
 راسره شته دي ډېر عزتونه
 په ماسمېرې واړه کارونه
 په خزانو مې فخر شاهان کړي
 جگړې جنگونه په ما انسان کړي

په پورته راغلي شعر کې هم د مالدار او غريب يا د مال او پيسو
 خاوند او مفلس يادونه شوې ده، چې که فلسفي بحث پرې وکړو، نو د
 اضدادو فلسفې بحث ترې لاس ته راځي.

غني خان د مرګ او ژوند په باره کې داسې نظر درلود: دا د نور او نار
 دنيا د اضدادو نه جوړه ده، د هر شي ضد شته، ژوند سره مرګ تړلی دی
 او يو د بل ضد دي. د ژوند سره، رڼا او تياره، گل او اغزی، ټول د ژوند
 سره تړلي دي.

که د انسان د زړه خوښه وي او که نه وي، ددې اضدادو سره به وخت
 او ژوند تېروي. د انسان مرګ د انسان د زېږېدو له ورځې د هغې سره يو
 ځای پيدا شوی دی. او هر ساکن شى به يوه نه يوه ورځ د منځه ځي او مړ
 کېږي به.

که يو انسان هر څومره قوي، عالم، فاضل، مالداره او د دُنیا هر څه ورسره وي، بيا هم مړ کېږي.

غني خان وايي، مرگ په حقيقت کې د انسان ژوند دی، انسان بايد خپل مرگ ته خفه نه شي، ځکه د انسان ژوند بعد له مرگه شروع کېږي. رښتيا که انسان دينداره او د الله تعالی ټول اوامريې پر ځای کړي وي او د الله تعالی په لورينې او پيرزوينې د جنت دروازې يې پر مخ خلاصې شي، نو ژوند بيا هلته ژوند دی، نه دې دنيا کې. کله چې خزان د پسرلې گلونه ورژوي، پسرلی ورته وايي: ته ما وژلی نه شې، دا مرگ مې د نوي ژوند زيری دی. (۳)

نو د مرگ نه پس ژوند شروع کېږي. که په ژوند کې اضرار نه وي، وخت به په انسان نه تېريده، ژوند به بې خونده وي، لکه:

چې په ژوند کې سخته نه وي
لکه بې مالگې طعام
چې په خوله کې خندا نه وي
لکه ډک د خاورو جام
چې ځواني کې تکليف نه وي
لکه پټه میان کې توره
نه يې پړق شي نه يې شرنگ شي
په زنگونو شي رنځوره
ژوند که تش فيرني خټل وي
دا خو سپې هم شي خټلی

که تش نسل زیاتول وي
 دا غوییه هم شي کولی
 ژوند نه خپته نه ماني وي
 نه ډېری د سرو لالونه
 نه یاران نه معشوقې دي
 نه باغونه د گلونو
 ژوند خو تله دي یو په مخه
 غورځېدل او پاڅېدل دي
 ټکی سوز او ټکی ساز دی
 څه خنډل دي څه ژړل دي
 ژوند په سترگو د عاشق کې
 پلوشه ده د خممار
 په صحرا کې لټول دي
 د اشناد ککوڅي لار

(۴)

غني خان وايي: په ژوند کې خوشحالي او خفگان دواړه بايد موجود وي، که ژوند کې سختي او خفگان نه وي، داسې مثال لري، چې غذا کې مالګه نه وي، دا چې بې مالګې طعام خوند نه لري، دغسې د خفگان نه بغير خوشحالي خوند نه لري.

د غني خان د ژوند او مرګ د فلسفې په اړه خپل نظر دی، د عام انسان فکر د غني خان فلسفې فکر ته نشي رسېدلی، هغه یو مفکر او

فيلسوف دی. يو عام انسان ته خو مرگ د ژوند خاتمه ښکاري، خو هغه وايي، چې مرگ ژوند نه شي وژلی، لکه:

که لکونه ژوندي مړه کړي
ژوند خوګ نه شي مړ کولای
چا د بوي نه منع کړی
شنه گلونه درېحان

دغه د غني خان يقين او ايمان دی او ددې دغه دعوه بالکل صحيح او پرځای ده، هغه نن هم ژوندی او سبا به هم ژوندی وي او ترکومه چې پښتو ژبه او ادب وي، غني خان خوګ نه شي وژلی.

د استاد الفت په شعرونو کې ریا لېزم

د منځپانګې له مخې د استاد په شعرونو کې ریا لېستک شعرونه ډېر پیدا کېږي.

پښتو - پښتو تشریحي قاموس کې د (ریا لېست) په باب لیکي: (ریا لېست رښتونی، رښتینی، رښتین، حقیقت غوښتونکی، حقیقت لیدونکی، د ریا لېزم د هنري او ادبي مکتب او هنري اسلوب پیرو، واقعي، حقیقي) په معنا دی. (۵)

ریا لېست لیکوال به ضرور د ریا لېزم د ادبي مکتب پیرو وي، په تشریحي قاموس کې د ریا لېزم په اړه لیکي: (رښتینواله، حقیقت غوښتنه، واقعیت غوښتنه، د واقع اصالت، حقیقت پالنه) ته وایي.

د استاد گل پاچا الفت د شعرونو ډېره برخه ریا لېستیګ شعرونه دي، چې د انتقادي ریا لېزم اساس جوړوي.

(د ادب د تیورۍ اساسونه) لیکوال سر محقق دوست محمد دوست شینواری د (Marcel Praust) فرانسوي لیکوال په حواله د ریا لېزم په باب تفصیلي بحث کړی دی، چې زه مې د موضوع اړوند خبرې ترې راګڼم: (ریا لېزم زموږ د عصر د ادب او هنر اساسي مېتود دی، ادب او هنر په زرګونو پېړیو لاره ووهله، چې ځان یې د بداعت دغه

لوړ مېتود ته ورساوه، د دغې کلمې رېښه د ژوند د هغو رېښتینو واقعیتونو بديعي تصوير او انعکاس دی، چې هنرمند او لیکوال یې د خپل چاپېريال د اړیکو په هېنداره کې گوري. د سوسياليستي ریا لېزم موسس ماکسیم گورکي د ریا لېزم خصوصیت ته لنډه اشاره کوي: ریا لېزم څه شی دی؟ په لنډه توگه باید ووايو، چې د ژوند د واقعیت عيني انځور دی، داسې انځور چې ژوند د پېښو له هرج مرجه له خورا عمده انساني اړیکو څخه اخیستل شوی دی. (۲)

د فرانسوي لیکوال په تایید استاد الفت هم د ټولنې واقعي عيني انځور په داسې ډول وړاندې کړی دی، چې رېښتینواله، حقیقت پالنه او حقیقت غوښتنه په کې له ورايه څرگندېږي.

سر محقق دوست شینواري د ریا لېزم د پېژندنې په بحث کې ويلي دي: ریا لېزم په ادب او هنر کې یوه داسې مېتودیکه لاره ده، چې له لیکوال او هنرمند څخه د پېښو د بشپړ رېښتوني ترسیم او تصویر غوښتنه کوي.

ریا لېزم تعریف او تعبیر په ډول ډول شوی، خو په لنډ ډول یې داسې پېژندلی شو، ریا لېزم په ټیپیکو شرایطو او اوضاعو کې د ټیپیکو پېښو، ټیپیکو وگړو او ټیپیکو کریکټرونو تصویر او ترسیم دی. ریا لېزم لکه د ادب او هنر د نورو مکتبونو په شان خاصه جهان بینی لري او له واقعیت او ژوند سره خاصه رابطه ساتي، ریا لېزم د یوې خاصې ډلې مخصوص صفات د عيني شرایطو له پلوه گوري، زیار باسي هغه په ژور ډول مطالعه او هغه زده کړي او له ټولو خواوو یې د

ټیپونو ښودلو کې تصویر او ترسیم کړي. په عام ډول ریالېزم او په خاص ډول انتقادي ریالېزم، چې د استاد الفت په ویناوو کې ډېر لیدل کېږي، چې په ټولنې کې د استثمار، د ظالمانو پر ضد ویناوې او د دوی غندنې په کې ښکاره کېږي.

(د ادب د تیورۍ اساسونه) مولف سر محقق دوست شینواری د انتقادي ریالېزم په اړه وایي: (انتقادي ریالېزم سترو هنرمندانو ډېر ځله په طبقاتي ټولنو کې ذات البیني روابط غندلي او د هغوی په مقابل کې یې هغه روابط هم ښودلي دي، چې په اجتماعي عدالت او د بشر دوستۍ په لوړ احساس ولاړ وي، د انتقادي ریالېزم په بدیعي اثارو کې په غالبه توګه (زاید شخص) او د کوچنیو وګړو څېرې له بل هر څه نه زیات تبارز کوي، چې د طبقاتي ټولنې بې عدالتی او ظالم نظام د فشارونو په مقابل کې مقاومت کوي.

(د ادب د تیورۍ اساسونه) اثر ۱۲۱ مخ کې د روسي څېړونکي (ابراموویچ) د (ادب پوهنې اصول ۳۲۰ مخ) په حواله د انتقادي ریالېزم په باب وایي: (په انتقادي ریالېزم کې معمولا دوه ډوله ټیپونه او دوه ډوله جنجالونه لیدل کېږي.

الف: د وږي او ماړه، د بادار او مزدور، استثمار شوي او استثمارګر ترمنځه روابط او جنجالونه.

ب: د حاکمې طبقې د زبېښاکګرو ترمنځه، مبارزه چې پخپلو کې یو له بله د رقیب د کمزوري کولو په غرض سره خوري.

البته په انتقادي ریا لېزم کې د مثبت هیرو گانو انځور او هغه شرایط چې دغه هیرو روزي، غالباً خړ پر او تن غوندې وي، ځکه چې د هغه ایډیالي تصویر بیا هم په واقعي او ریا لیستیکو شرایطو کې جوړېږي او ریا لیستیک شرایط په طبقاتي ټولنې کې د مثبت هیرو جوړېدو لپاره گران تمامېږي. لکه چې وویل شول، چې د انتقادي ریا لېزم د پراختیا او ودې زانگو او ټاټوبي هغه طبقاتي ټولنې دي، چې د ظالم او مظلوم ترمنځ روابط په کې حاکم وي، د انتقادي ریا لېزم لیکوال دغه روابط او د هغه شرایط افشا کوي. (۷)

په طبقاتي ټولنو کې رښتیا هم چې انتقادي ریا لېزم ستر مقام لري، خو په بې طبقاتي ټولنو کې د هغه لپاره نور ځای نه پاتې کېږي او خپل ارزښت له لاسه ورکوي، په ختیځ کې عموماً او د پښتو په ادب کې خصوصاً انتقادي ریا لېزم د شلمې پېړۍ د اوایلو زېږنده ده.

د وینسوزلمیانو د غورځنګ شاعرانو او لیکوالانو د پښتو ادب لپاره مهم کارونه کړي دي، په پښتو ادب کې همدغه وخت انتقادي ریا لېزم را پیدا شو، په وده یې پیل وکړ، همدغه وخت غریب او بېوزله وگړي د ادبي اثر د هیرو په توگه د ادبي آثارو په مرکز کې ځای ونیو او د بې عاطفې او بې مغزه په توگه د ادبي آثارو په مرکز بډای خبره انځور او افشا شوه، له همدغه وخته وروسته په پښتو ادب کې انتقادي ریا لېزم د پښتو ادب د اساسي مېتود په حیث منځته راغی او لازياته وده یې وکړه، په همدغه وخت کې چا پخپلو نظمونو او یا نثرونو کې د جامعي فسادونه او فاسد عناصر، سود خواره، رشوت خواره، د خور او لور

پلورل، د پردیو ځمکو غصبول وټکول او ځینو د انتقاد قلم د دربار خواته متوجه کړ، د دغه وخت تخلیقي ډېر آثار دغه خصوصیت لري، البته د دربار ټکولو خاص تاکتیک او خاص طرز لاره، چې د لیکوالۍ او شاعرۍ خاص مهارت یې غوښته، په دې باب ارواښاد استاد گل پاچا الفت او عبدالرووف بېنوا د خاصې یادونې وړ دي، د الفت دا څو بیتونه وگورئ:

نه مې د چا مال خوړلی نه مې څوک وژلي دي
 نه مې کله ورک شه یا گمشو چاته ویلي دي
 بله گناه نه لرم په دې گناه مې مه نیسه
 زړه کې مې که پټ ظالم ته بد غوندي کتلي دي
 زه یې په لیدلو په کتلو گناهگار شومه
 نوریې په کولو په عمل باندې ښاغلي دي
 لوړ مقام ته رسي چې بوټونه پاکوي د بل
 ډېر په دغه شغل ریاست ته رسېدلي دي
 هیڅ امید ترې مه کړه که څوک ځان د تا غلام گڼي
 ما غلامانه ذهنیتونه پېژندلي دي
 دا چې ټیټ سرونه ستا په مخ کې سمېدای نه شي
 ستا مخ کې چې سم نه شول سم کله چلېدلی شي

د استاد الفت منظومې او منشورې تخلیقي ویناوې ډېرې نمونې ریا لېزم لري او استاد ته یو ښه ریا لیست شاعر ویلی شو.

دده انتقاد پر ځای او د ټولنې د اصلاح لپاره دی، یو بل ځای پخپل

کليات کې وايي:

يو شان نه دي نصيبونه قسمتونه
کاتبانو د ازل کړي فرقونه
چا بانگونه دي ډک کړي په ډالرو
چا پخپلو خدمتونو تاريخونه

يو وکیل ته زوی ويل چې ولې پلاره
کار ته نه ځي تنخواخلې له سرکاره
هغه ووي چې په کار او په خدمت خو
تنخواگاني مزدور اخلي له بادهاره

(۸)

په پورته راغليو بېلگو بسنه کوم او دومره وایم، چې د استاد د
شعرونو ډېره برخه انتقادي ریا لېزم جوړوي.

د استاد الفت په شعرونو کې د ازادۍ پیغام

د استاد گل پاچا الفت په شعرونو کې د ازادۍ په باب ډېرې ویناوې شته دي، ملي ازادي، د فکر ازادي او بیان ازادي دده د شعرونو یوه لویه او مهمه برخه جوړوي.

د استاد الفت شعري کلیاتو کې د (ازادۍ) تر سرلیک لاندې یو شعر دی:

په شپۍ کې ښه يم زه آزاد فقير
نه ورېښمو کې چينجي غوندي اسير
په خمتا کې حر آزاد ښه دی سل ځله
له غلامه چې لباس يې وي حرير
د ورغڼو په کېږدي کې که آزاد يم
يو وېښته به يې ورنه کړم په کشمير
په ويجاړه کې مرغان ځاله کې خوښ وي
په قفس کې د سرو زرو وي زهير
چې مرغان په هوا وينم چرګ په ځمکه
راته ياد د اسارت شي بد تاثير
(۹)

د استاد الفت په شعري کلیاتو کې (د ازادۍ وږمه، ازادي، د

آزادی احساس او د یووالي ترانه (تر سرلیک لاندې د ملي آزادی ډېر
 ښه مثالونه شته دي، د استاد له کلیاتو د ملي آزادی په مفهوم یو بل
 شعر دی:

شهرت د عقل له نامه د افلاطون نه ځي
 د آزادی مینه هیڅکله له پښتونه نه ځي
 که هر څه لار شي له دې دهر او جهان نه ځي
 د بل له مخ لاندې ژوندي وینس ملتونه نه ځي
 د آزادی معراج ته نه رسېږي هغه کسان
 چې د غیرت او ننگ په لار کې یې سرونه نه ځي
 په توره باندې چې مړ نه شي څوک یې نه پېژني
 داسې مزار ته پښتني ملالې نجونه نه ځي
 سرو مال ځي د عشق په لار کې خاورې کېږي زړونه
 د لیلی مینه پس له مرگه له مجنون نه ځي

(۱۰)

استاد په آزادی مین و او د اولس سوکالي او خوشحالي یې په یو
 آزاده ژوند کې لیده او نه یې غوښته، چې اولس دې په اسارت کې ژوند
 وکړي.

دوی یې د فکر کولو لپاره هڅول او دوی ته یې د بیان د آزادی
 جرئت ورکاوه، استاد الفت دېته متوجه و، چې په افغانانو کې باید د
 فکر کولو تمرین ته لاره هواره کړي، دا خلک اړتیا لري، چې د خپلې

ټولنې، چاپېريال، د انسان او ټولنيزو اخلاقو په هکله سوچ وکړي، چې د پته متوجه شي، چې بايد نيمگړتياوې اصلاح او نېټگنې لا ډېرې کړي، هو؛ فکر کول د انسان مفکوره پياوړې کوي او د ملي آزادۍ احساسات او جذبات په کې پيدا کېږي. (۱۱)

همدارنگه د استاد گل پاچا الفت په شعرونو کې د ملي ازادي په باب هم ډېرې ويناوې شته دي او د فکر ازادي او بيان ازادي هم دده د شعرونو يوه لويه او مهمه برخه جوړوي.

د استاد الفت شعري کلياتو کې د (ازادۍ) تر سرليک لاندې يو شعر دی:

په شړۍ کې ښه يم زه آزاد فقير
نه ورېښمو کې چينجي غونډې اسير
په خمتا کې حر آزاد ښه دی سل ځله
له غلامه چې لباس يې وي حرير
د ورغنو په کېږدۍ کې که آزاد يم
يو وېښته به يې ورنه کړم په کشمير
په ويجاړه کې مرغان ځاله کې خوښ وي
په قفس کې د سرو زرو وي زهير
چې مرغان په هوا وينم چرگ په ځمکه
راته ياد د اسارت شي بد تاثير
(۱۲)

د استاد الفت په شعري کلياتو کې د (ازادۍ وږمه، ازادي، د

آزادی احساس او د یووالي ترانه (تر سرلیک لاندې د ملي آزادی ډېر
 ښه مثالونه شته دي، د استاد له کلیاتو د ملي آزادی په مفهوم یو بل
 شعر دی:

شهرت د عقل له نامه د افلاطون نه ځي
 د آزادی مینه هیڅکله له پښتونه نه ځي
 که هر څه لار شي له دې دهر او جهان نه ځي
 د بل له مخ لاندې ژوندي وین ملتونه نه ځي
 د آزادی معراج ته نه رسېږي هغه کسان
 چې د غیرت او ننگ په لار کې یې سرونه نه ځي
 په توره باندې چې مړ نه شي څوک یې نه پېژني
 داسې مزار ته پښتني ملالې نجونه نه ځي
 سرو مال ځي د عشق په لار کې خاورې کېږي زړونه
 د لیلی مینه پس له مرگه له مجنون نه ځي

(۱۳)

استاد په آزادی مین و او د اولس سوکالي او خوشحالي یې په یو
 آزاده ژوند کې لیده او نه یې غوښته، چې اولس دې په اسارت کې ژوند
 وکړي.

دوی یې د فکر کولو لپاره هڅول او دوی ته یې د بیان د آزادی
 جرئت ورکاوه، استاد الفت دېته متوجه و، چې په افغانانو کې باید د
 فکر کولو تمرین ته لاره هواره کړي، دا خلک اړتیا لري، چې د خپلې

ټولنې، چاپېريال، د انسان او ټولنيزو اخلاقو په هکله سوچ وکړي، چې د پته متوجه شي، چې بايد نيمگړتياوې اصلاح او نېنگنې لا ډېرې کړي، هو؛ فکر کول د انسان مفکوره پياوړې کوي او د ملي آزادۍ احساسات او جذبات په کې پيدا کېږي.

د استاد الفت په تخليقي ليکنو نظم او نثر کې د فکر او وجدان آزادي هم ليدل کېږي.

استاد په نثري کلياتو، ۸۸ مخ کې د (نوي درس) ليکنې کې د فکر د آزادۍ په باب وايي: (زه د فکر آزادي له هرڅه پورته گڼم، هرڅوک له ځانه خوا بدي کوم، مگر خپل ځان او خپل وجدان خوشحال ساتم.)

استاد الفت د (فکر) تر عنوان لاندې د فکر د آزادۍ په هکله داسې وايي: (څو کاله دمخه چا په دې هېواد کې بنو ته بڼه او بدو ته بد نه شو ويلى، څوک چې د فکر او رايې خاوندان بلل کېدل، په زندانونو کې واچول شول او فکرونه په کې مضمهل شول، اوس دنيا بل راز شوه او ددې عصر کارونه له موږ نه فکر غواړي او د پخو فکرونو تقاضا کوي، موږ اوس مجبور يو، چې فکر او د فکر خاوندان پيدا کړو، يعنې د فکر کولو مشق او تمرين وکړو، ددې مشق لپاره ميدان او غولۍ په کار دي، چې هغه جرايد او مطبوعات دي، مطبوعات بايد آزاد وي او آزاد فکرونه په کې ځای پيدا کړي، په دې کار کې ډېرې فايدې دي او دغه آزادي زموږ لپاره ډېره ضروري ده، اوس زموږ په مغزو کې فکرونه وچ شوي، موږ د فکر په توليد قادر نه يو، که چېرې د جرايدو او مطبوعاتو آزادي د يو قانون له مخې پيدا شوه، له دماغونو نه به څه وزېږي او

سرگرداني به ورکه شي.

هر يو به د خپل فکر په صحت او غلطۍ پوه شي، ځکه چې فکر آزاد شي، اقتصاد هم آزادېږي او هر څوک نېو ته نېه او بدو ته بد ويلي شي، که فکر آزاد شي، هر څوک به د خپل حق مطالبه وکړي او خپل حق به وغواړي.)

همدارنگه د استاد الفت يوه بله ادبي ټوټه (بې گناه بندي) په نامه ده، چې د فکر د ازادۍ يوه ښه نمونه ده.

استاد الفت په نظم او نثر کې د فکر د ازادۍ په باب ډېر څه ليکلي دي، چې د نظم يوه نمونه يې (آزادۍ) تر عنوان لاندې داسې ده:

آزادي ده ژوندانه لـــره اکســـير
لوی دولت دی ورسره خیر کثیر
په عادي نظر کتل ورته گناه ده
ناپوهي ده د وجدان او د ضمير
پست عزت د ژوندانه آزادي بويه
بې له دې وي ژوند ذليل خوا و حقير
آزادي د تن او غړو څه په کار ده
که دې فکر وي تر لـــی په ځنځير
چې آزاد فکر لري په جېلخانه کې
دی آزاد دی نه غلام غوندې وزير
په تش لاس آزادي نه شي څوک ساتلی
آزاد نه دی بل ته اې، وږی، فقير

چې وطن او ملک آزاد وي کله ښايي
 چې يې خلک د څو تنو وي اسير
 باداري د زور او زرو چې کړي ورکه
 ده همدغه آزادي وړد تقـدیر
 (۱۴)

استاد آزادي د ژوند لپاره يو قيمتي خيز ګڼي او په عادي نظر ورته
 نه ګوري، دی وايي که د انسان ټول بدن په ځنځيرونو وتړل شي، خو چې
 فکري آزاد وي.

د استاد الفت په شعري کلياتو (۲۱۹ مخ) کې (غريب ماشوم) تر
 عنوان لاندې يو شعر دی، چې د فکر د آزادۍ لپاره يو بهترين شعر او
 نوی فکر دی.

په دې شعر کې يې فکر د يو غريبې کورنۍ ماشوم سره تشبيه کړی
 دی، چې هر بل ماشوم هغه وهي او په ژړا کورته راځي، هيچا دغه
 ماشوم نه دی نازولی، هيچا ددې پر سر لاس نه دی کش کړی او ګرد
 وهلی سړيې د هيچا له خوا نه دی پاک شوی، دا د غريبې کورنۍ ماشوم
 دی، د خان د کورنۍ ماشوم نه دی، د غريبې کورنۍ ماشوم دی، ځکه
 مکتب او دفتر ته نه دی تللی او د لويانو په مجلس کې هم ناست نه دی.

د استاد الفت دغه پخوانی نظر ډېر پرځای دی، اوس هم د غريبې
 کورنۍ شخص ته وظيفه نشته، که د غريبې کورنۍ نه نابغه هم پيدا
 شي، په افغانستان کې ارزښت نه لري.

استاد الفت د (صلح کل) تر عنوان لاندې وايي:

له واره کوره راوځه لوی جهان سره اشنا شه
 خیل او قام نه را اوچت شه له انسان سره اشنا شه
 له هګۍ نه را بهر شه په قفس کې مه اوسېږه
 له دې ټیټې هوا پورته له طیران سره اشنا شه
 د زمان مکان په قید کې اوسېدنه اسارت دی
 محدود مه اوسه هر گوره لا مکان سره اشنا شه
 د بندي فکر خاوند ده د همونو نظر بنده
 که ذهني آزادي غواړې له عرفان سره اشنا شه
 که د ځان په شان انسان ته ودرېدلی یې سرکوزی
 ځان دې نه دی پېژندلی، له خپل ځان سره اشنا شه
 چې د جاه و جلال بت ته په سجده باندې نسکور یې
 بې ایمانه راته ښکاري له ایمان سره اشنا شه

(۱۵)

د استاد په شعرونو کې د فکر د آزادۍ په هکله ډېر شعرونه شته
 دي او په نثري کلیاتو کې هم ډېرې ښې ښې نمونې د داسې ویناوو لري.
 د ارواښاد استاد گل پاچا الفت په شعري کلیاتو کې د ملي آزادۍ
 او فکر آزادۍ سربېره د بیان آزادۍ په باب هم شعرونه شته دي، یعنې د
 محتوا له مخې د بیان آزادي دده په تخلیقي (منظومو او منشورو) لیکنو
 کې لیدل کېږي.

د الفت صاحب په شعرونو کې د بیان د آزادۍ په اړه ډېرې نمونې

شته، چې د بېلگې په ډول (شعري کلیات، ص ۳۱۰) نه د (زندانه) تر
سرلیک لاندې د بیان د آزادۍ یو ښه نمونه ده او وایي:

لارم دارالمجـانین تــــه
هلتــــه و خــــو لــــو لــــو نـي
ډېر بـي قیـده غـر بـدل
ژبـي نـه وې پـه فرمـان
آزادي وه د بیــان

په خبرو بنديز نه و
ننه و ډارد خــار نوال
د خطرا حساس هـيڅ نـه و
بـي پـروا و ناطقــــــــــــــــان
نا خبر لــــه ایــــن و آن

کېدې رنگ په رنگ خبرې
بي ادا بو بي ترتيبه
د هر چا کلام مصوون و
لکه زوی د پارلمان
له قانونه په امان

دروازې کــــه وې تر لــــي

خنځير پيچ ولېوان
 په نامه شفاخانه وه
 هيچا نه باله زندان
 بدل شوی و عنوان

له هغه ځايه چې لارم
 د محبس تورو کوټو ته
 هوښياران لا په عذاب و
 ترې نه بڼه ولېونيان
 داد عقل د بڼمنان

مگر ژبه بندي نه وه
 وينه او دېره آزاده
 لوڅ او بونه نه و برېري
 نه له بند څخه بنديان
 نه له اوره پتنگان

چې راووتم له بنده
 تگ راتگ هر لور آزاد و
 هر څوک و پخپله خوښه
 غلامۍ ته وروان

د یوه بل بنده گان

آزادي د فکرنه وه
ژبې بندي وې لسه ډاره
په احتیاط احتیاط مجلس کې
غږېدل به وزیړان
وايیه! چیرته و زندان
په کوم ځای کې و بنديان
(۱۶)

استاد الفت د شعرو ویلو او ادبي ټوټو لیکنو هنر دا دی، چې ډېره
وړه موضوع په نوي، ښکلي او هنري انداز کې بیانوي.
د وینو زلمیانو د غورځنگ په اهدافو کې د بیان آزادي یوه مهمه
خبره وه، استاد او ملگرو یې د بیان، فکر او ملي آزادۍ غوښتونکي وو.
د استاد د یو شعر څو بیتونه داسې دي:

نور خلک ترې منکر دي یو په ما باندې قیامت دی
ترڅو به زه یوازې قیامتونه قبلوم
یوه ژبه راپرېږده چې کوم درته عرضونه
په لاس په پښو په غاړه ځنځیرونه قبلوم
(۱۷)

استاد آزادي ته له هرڅه ډېر ارزښت ورکوي او پر آزادۍ مین دی

(نثري کلياتو ۳۲۰ مخ) کې وايي: (هو؛ هرڅه او هرڅوک چې د بل د لاس لاندې وي، هغه د همدغسې ورځې لپاره روزل کېږي، وگوره بزگر خپل غوايي بڼه ساتي، په سره غرمه کې ورته واښه کوي، اوبه ورکوي، چې بيا پرې جغ کېږدي او ځمکه پرې واړوي، همدغه شان خپل کښت وخت پروخت پټه کوي، له غويو او پسويې ساتي، چې له ځمکې هسک او ژر ورپېل شي.

همدارنگه هر قام چې خپل واک نه لري او د بل لاس لاندې ژوند کوي، هغو د نورو د ژوندون لپاره لکه چرګان او غوايي ساتل کېږي او روزل کېږي، نو دوی ته که هر څومره ښه خواږه ورکول کېږي، همغه خواږه دوی د مړينې لپاره غټوي.)

د ژوند آزادي، د ملک آزادي، د انسان آزادي، فکر آزادي، ملي آزادي، بيان آزادي او داسې نورې برخې د محتوا، منځپانګې او معنا له مخې د استاد (الفت) په تخليقاتو کې پيدا کېږي.

د گل پاچا الفت په شعرونو کې ارواپوهنیز څرکونه

د استاد گل پاچا الفت په شعري کلیاتو کې داسې شعرونه هم پیدا کېږي، چې د استاد نظریات او ویناوې د ډیو پیداگوگ سره پرتله کولا شو.

د پیداگوډي کلمه د پخوانیو یونانیانو اصطلاح ده، چې د پیداگوگس (د ماشوم لارښود) له کلمې څخه یې سرچینه نیولې ده.

استاد الفت په شعرونو کې ډېرې لارښوونې کورنیو (والدینو) او ماشوم ته په کې شته دي، لکه ښوونیز او روزنیز نظرونه، فردي تفاوتونه، د محیط تاثیرات، د اولاد روزنه، د مور پالنه د اولاد لپاره، د مور مینه د اولاد لپاره او داسې نور نظریات او افکار د والدینو او ماشومانو لپاره په کې پیدا کېږي.

دغه د پیداگوډي کلمه د یونانیانو اصطلاح ده، پیداگوگان په هغه دوره کې داسې غلامان و، چې د ماشوم ساتنه یې پر غاړه درلوده، هغوی د اتن د ښار اوسېدونکي ماشومان ښوونځي، جمنازیم (لوبغاړي) او نورو ځایونو ته بیول او بېرته یې راوستل.

وروسته رومیانو دغه کلمه له یونانیانو څخه واخیسته، رومي

پيداگوگانو د ماشوم پر ساتنه سربېره د هغوی روزنه هم پر غاړه درلوده، ترروميانو وروسته د ښوونې او روزنې وظيفه معلمانو ته سپارل شوې او دغه شان د پيداگوژي کلمې ورو ورو بين المللي سويې ته لار ومونده.

ددغې پيداگوژي د علم په عامېدو سره ډېرو خلکو ددې علم مطالعې ته مخه کړه، دا چې دا علم د ښوونې او روزنې په برخه کې ډېر په کارېږي، نو ډېرو ددې علم مطالعې سره شوق پيدا کړ او دغه پيداگوژيکي نظريات او افکار د پښتو ژبې د ډېرو شاعرانو او ليکوالانو په اشارو کې پيدا کېږي، چې د بېلګې په ډول خوشحال خان خټک، عبدالرحمن بابا، عبدالحميد مومند، استاد گل پاچا الفت او نور داسې کسان ښودلي شو.

د استاد الفت په شعرونو سربېره چې پيداگوژيکي نظريات لري، په تحقيقي آثارو کې هم ځينې داسې نظريات لري، چې پيداگوگانو هم دغه فکر او نظريات درلودل.

د استاد الفت د ادب تيورۍ په برخه کې لومړنۍ اثر ادبي بحثونه دي، چې استاد په کې د شعر د ښکلا په باب وايي: (تاسې له شعر او شاعر نه علمي حقايق مه غواړئ، د شعر هدف حقيقت نه دی، جمال دی). (۱۸)

کانديد اکاډمېسين محمد صديق روحي، ادبي څېړنې (ص ۱۱۳)، کې د ښکلا پېژندنې په باب د نامتو پيداگوګ (کانټ) نظريات او افکار داسې راوړي: (انسان په غريزي توګه له ښکلا سره مينه لري، دغه

ښکلا درنګ، اواز او حرکت په توګه په مختلفو هنرونو کې ځان څرګندوي او ښکلا د ټولو هنرونو ګډ خصوصیت دی. (کانټ) ورپسې وايي، چې ښکلا او ګټه بېلا بېل شيان دي، دا شرط نه ده، چې ښکلي شيان دي هرو مرو ګټور وي، د مثال په توګه د کرم گل د ګلاب د گل نه ګټور دی، ځکه چې خوړل کېږي، خو هيڅکله شاعر تر اوسه ښايي په دې نه وي بريالی شوی، چې د کرم گل وستايي، يا مثلاً د يوې ښکلې ښځې سره څوک په دې خاطر واده نه کوي، چې له مېړه سره به د پټي په کرلو او ربېلو کې د بدرنګه ښځې په نسبت زياته مرسته کوي، په دې ترتيب (کانټ) داسې فکر کوي، چې ښکلا ځانته مستقل ارزښت لري.

نو کله چې استاد گل پاچا الفت د شعر د ښکلا په باب وايي: تاسې له شعر او شاعر نه علمي حقايق مه غواړئ، د شعر هدف حقيقت نه دی، جمال دی.

په حقيقت کې خپله خبره د (کانټ) د ايستيتيکي پرتيوري باندې بنا کوي، دا به هم ښايي درسته وي، چې شاعران او هنرمندان حقيقت نه څرګندوي، بلکې هغوی د واقعيت تقليد کوي. (۱۹)

د ښکلا په باب د پيداګوګ (کانټ) نظر او فکر استاد گل پاچا الفت هم لري او تاييدوي.

د استاد الفت په شعري کلياتو کې هم پيداګوژيکي نظريات شته دي، چې څو بېلګې يې دا دي:

ښوونه او روزنه: د محتوا او معنا له مخې د استاد گل پاچا الفت

په شعرونو کې ښوونېز او روزنيز نظرونه او ښوونې او روزنې ته د انسانانو د اړتيا په باب ډېرې ويناوې شته دي.

ښوونې او روزنې ته اړتيا ډېره ليدل کېږي، د قرآن کریم د آيتونو پر اساس الله تعالی انسان لومړی ځل ناپوه موجود پيدا کړ او وروسته يې ورته داسې شيان ورزده کړل، چې د همدغو زده کړو له کبله انسان د ملايکو په نسبت لوړتيا وموندله او ملايکو حضرت آدم عليه السلام ته سجده وکړه او دغه د زده کړې خوی د انسان په اولاد کې له يوه نسل نه بل نسل ته په ميراث پاته شو.

[علم الانسان ما لم يعلم] (العلق/۵)

ژباړه: الله تعالی انسان ته هغه څه ورزده کړل، چې پرې نه پوهېده.

[طلب العلم فريضة على كل مسلم] (حديث شريف)

ژباړه: د علم حاصلول په هر مسلمان (نر او ښځه) فرض دی.

هم د مذهبي او هم د عقلي او تجربوي دوه نظريو له امله روښانه ده، چې نسل تل تر پيدا ايښت وروسته د دې لپاره چې د چاپېريال د ګټورو او خطرناکو عواملو د ټولګې ترمنځ لار ورکه نه کړي، ښوونې او روزنې ته ډېره اړتيا ليدل کېږي، استاد الفت د قرآن او حديثونه باخبر وه، د عصري علومو مطالعه يې درلوده او د خپل تجربوي ژوند له امله د عوامو خلکو د ښکېختۍ او خوشبختۍ له امله د ښوونې او روزنې په باب ډېر نظريات درلودل او له عوامو نه يې د ښوونې او روزنې غوښتنه کوله.

ښوونه او روزنه دوه بېلا بېلې کلمې دي، چې له بېلا بېلو مفاهیمو سره د دوه جلا کلمو مفهوم اخیستلی شي، خو له لیکلو څخه یې چې په مترادف ډول راځي، داسې څرگندېږي، چې یوه معنا لري، خو په اصل کې ښوونه او روزنه یو له بله توپیر لري او دوه جلا جلا مفاهیم لري.

د انسان ټول کارونه، کړنې او سلوکونه، چې د (رعایت، عادت او اطاعت) تر عنوان لاندې سرته رسېږي او یا څرگندېږي، د تربیت (روزنې) له ډول څخه شمېرل کېږي، یا د روزنې په نوم یادېږي. (۲۰)

هغه مفاهیم چې نتیجه یې د انسان د ذهني او رواني حرکي کړو وړو په ښه څرگندېږي، د تعلیم (ښوونې) له مفهوم څخه شمېرل کېږي، یا د ښوونې په نوم یادېږي.

د استاد الفت په شعري کلیاتو کې ښوونیز او روزنیز نظرونه او ښوونې او روزنې ته د عوامو تشویقولو او هڅولو بېلگې شته دي، چې د ښوونې او روزنې په هکله به ددې له شعرونو ځینې بېلگې راوړم:

فضیلت د انسان علم و عمل دی
که په سړي پټکی شال او که ململ دی
د هر چا معنی ته گوره نه لباس ته
ماد ښه لباس خاوند ولید مهمل دی
په تورتم کې دې هغه سړی وي وړاندې
چې یې لاس کې د عرفان ښایسته مشعل دی

د استاد گل پاچا الفت شعرونه ډېر ښوونيز مسایل لري او خلک
يې د تعليم، پوهې، علم او تحصيل لپاره تشويق کړي دي (د معارف
ترانه) تر عنوان لاندې يو نظم دی، چې څو بيتونه يې داسې دي:

د جهل دوره تېره شوه دا عصر د عرفان دی

بې علمه ژوندون گران دی

په حق پسې روان يو

د علم پتنگان يو

د جهل دښمنان ي

لښکر د معارف يو لوړ زموږ نام و نشان دی

بې علمه ژوندون گران دی (۲۲)

د استاد پورتنۍ دوه بېلګې د ښوونيزو شعرونو ښې نمونې دي او
کلياتو کې داسې نمونې په لسه او و پيدا کېږي.

د الفت صاحب په شعرونو کې روزنيز نظريات هم پيدا کېږي، چې
لاندې څو مثالونه د نمونې په ډول راوړم:

ښه سړی چې له بدانو سره مل شي

دده فکر د هغوی فکر کې حل شي

همدغه مسخ کېدل دي په معنی کې

چې يې خوی د کوم حيوان په خوی بدل شي

(۲۳)

افتخار په مال او عار له فقره نه کا
د کمال خاوند په هر صورت افضل دی
همپشه په ښه سیرت سپړی ښه ښکاری
په صورت باندې که زېر او یا شل دی

(۲۴)

د استاد الفت پورته راغلي شعرونو کې روزنیزو موضوعاتو ته
نغوته په کې شوې ده.

د انسان په داخلي جوړښت (خوی، عادات، اخلاق، سپړتوب،
انسانیت، جذبات، احساسات، عاطفه او داسې نور) باندې د ښوونې
او روزنې اغېزې وي.

ښوونه او روزنه یو له بله لازم او ملزوم دي، خو ډېر عالمان، پوهان
او تحصیل کوونکي مې ولیدل، چې ښوونیزه برخه یې پیاوړې ده، خو
روزنیزه برخه یې ضعیفه ده، نن مو د ټولنې ډېر خلک ښوونه لري، خو
روزنه یې کمزورې ده، چې زما په پوهه له ښوونې روزنه ډېره مهمه ده.

استاد الفت پخپلو شعرونو کې د ښوونې او روزنې په حاصلولو
تینګار کړي دي.

فردی توپرونه: د استاد الفت په شعرونو کې د محتوا له مخې د

(فردی تفاوتونو) تر مفهوم لاندې شعرونه هم شته دي.

په اروا پوهنې کې (فردی تفاوتونه) د ځانگړي سرلیک لاندې توضیح او تشریح کېږي، چې لوی لوی بحثونه پرې شوي دي، چې زه د موضوع اړوند یې په لنډ ډول وړاندې کوم.

د نړۍ د ټولو انسانانو داخلي جوړښت (مینه، محبت، احساسات، جذبات، تخیلات، شخصیت، سړیتوب، اخلاق او نور) او خارجي جوړښت (قد، قواره، پوستکي رنګ، سترګې، پوزه، غوږونه او داسې نور) یو له بله سره توپیر لري.

په نړۍ کې هیڅ یو داسې انسان به نه وي، چې له بل انسان سره په داخلي او خارجي جوړښت کې سره یو شان وي.

د استاد گل پاچا الفت په شعرونو کې داسې بېلګې شته دي، چې د فردی تفاوتونو مفهوم ارایه کوي.

(ډاکټر یوسف کریمي، روانشناسي اجتماعي) کې د فردی تفاوتونو په باب داسې وایي:

ژباړه: (د ځمکې پرمخ د نړۍ ټول مخلوقات، ژوندي، غیر ژوندي که هغه حیوانات وي او که نباتات وي، الله تعالی په یو ټاکلي اندازه او ښکلا سره پیدا کړي دي، د وراثت او محیط تاثیرات دي، چې د انسانانو داخلي او خارجي جوړښت یو له بله سره توپیر لري، د بېلګې په ډول د قد لوړوالی، وزن او ذکاوت د توپیرونو له جملې څخه ګڼل کېږي.) (۲۵)

د استاد الفت شعري کلیات، ۳۸۵ مخ کې د (محیط او انسان) تر سرلیک لاندې یو ډېر په زړه پورې مثال د فردي تفاوتونو د مفهوم په باب ویلی دی او وایي:

په هرڅه کې دي عیان تفاوتونه
یو شان نه وي د څېرې او لورې او
انسانانو کې شته څومره ډېر فرقونه
نه دي یو راز او سپدونکي د یو کور
د ګاندي کار له ټاګوره پوره نه دی
ګاندي جی هم نه شي کړی کار د ټاګور
باز نه مه غواړه نغمه د بلبلانو
مه کوه په توره لو، کړه یې په لور
د چالاس توري ته جوړ د چاهنرته
د هرلاس د ګوتو کار نه دی انځور
انساني قوه خو پوهه او تمیز دی
حیواني قوت دی بې تمیزه زور

(۲۲)

استاد په پورته شعر کې وایي: په انسانانو کې ډېر توپیرونه شته دي، د یو کور او سپدونکي به هم یو شان نه وي، ګاندي د ټاګور کار نه شي کولای او ټاګور د ګاندي کار نه شي کولی.

د استاد یو بل شعر دی او داسې وایي:

یوه باغ کې وي ولاړې ډېرې ونې
هره پانه یې لایقه د ستاینې
ځینې جگې ځینې ټیټې کوز و پاس وي
لکه گوتې د یوه وجود د لاس وي
چا مېوه لرله چا بنایسته گلونه
د چا سیوری و ډېر بڼه د چا قدونه
چینار لوی و شفتالو لکه ماشوم و
د مڼې او ناک توپیر له ورا معلوم و
له یوه سره لویي وه نور څه نه و
بل سره رنگونه بڼه خوندونه بڼه و
د مرغانو نغمې وې به کې خورازه
هر مرغه مو پېژانده له خپل آوازه
رنگارنگ گلونه و یوه چمن کې
لکه وي چې ولسونه په وطن کې
دوه سکه وروڼه لري بېل بېل نومونه
بېل رنگونه بېل غږونه بېل خویونه
مگر دواړه اوسېدونکي د یو کور دي
د یوې سترګې په کور کې سپین او تور دي

د استاد د پورته شعريه ويلو سره د فردي تفاوتونو مفهوم د هر لوستونکي ذهن ته ورځي، خو په دې شرط، چې فردي تفاوتونه وپېژني، د استاد د يوه بل شعر نمونه ده:

قامونه دي بېل بېل فصلونه د خلقت د کتاب
 ده هره نوعه او هر جنس لکه يو فصل او باب
 په هر تصنيف او هر تاليف کې وي فصول او ابواب
 ددې لپاره پيدا شوی دی فرقې او احزاب
 خدایه! ستا صنع ستا سنت په دغه شان وينمه
 چې څوک ترکان او څوک عرب او څوک افغان وينمه

(۲۸)

د الفت صاحب له ټولو لوړو راغلو بېلگو څخه په څرگند ډول د فردي تفاوتونو نظريات او افکار ښکاره دي.

د محيط تاثيرات: په ارواپوهنې کې د محيط پر تاثيراتو ډېر بحث شته دی او د محيط تاثيرات د انسانانو پر ژوند په مستقيم او غير مستقيم ډول تاثيرات درلودی شي.

د انسانانو پر داخلي جوړښت د محيط تاثيرات ډېرې اغېزې لري، چې استاد الفت دې مسایلو ته متوجه شوی او شعري کليات يې د محتوا، منځپانگې او معنا له مخې داسې شعرونه هم لري، چې د محيط د تاثيراتو مفهوم څرگندوي.

(ادبي مرغلرې، ص ۳۱۲) کې استاد الفت (د محيط تاثير) تر

عنوان لاندې داسې وايي:

سوځوي مو اوبه هم چې په جوش راشي
اوبه اور شي که محيط يې وي سور اور
په اوار بستر کې سيند درومي ارامه
خو په چرکې يې بيا گوره شرو شور
په هرڅه کې د محيط تاثير ته گوره
وي بې زهرو چې اوبو کې وي منگور
لوگي اور نه دی پيدا خو څوک نه سوځي
د محيط اغېزه کله لري مور
له يوه پښته رڼا او لوگي دواړه
د يوه مخ منور او د بل تور

(۲۹)

د محيط تاثيرات له انسانانو سربېره پر حيواناتو، نباتاتو او
جماداتو هم خپلې اغېزې درلودې شي، چې مثالونه يې زښت زيات دي.
د استاد په شعرونو کې د پورته راغلي شعر په شان نورې بېلگې
هم پيدا کېږي، د شعريوه بله نمونه يې داسې ده:

محيط چا نه چنگېز جوړ چا نه بودا کړ
د محيط مخلوق هم فخر هم پېغور
کله کله څوک پيدا شي په محيط کې

چې محیط ورپسې ځي که ځي هر لور

(۳۰)

استاد وايي: د محیط تاثيرات دي، چې له ځينو ګناهګاران جوړوي او له چا مسيحا جوړوي، له چا چنگېز جوړوي او له چا بودا جوړوي.

والدينو پالنه او مينه د اولاد لپاره: په اروا پوهنې کې د والدينو مينه او محبت، تربيه، ښه اخلاق او داسې نورو ښودنه اولادونو ته د دوی وظيفه ده او د استاد الفت په شعرونو کې د محتوا له مخې داسې شعرونه هم پيدا کېږي، چې والدين بايد له خپلو اولادونو سره ډېره مينه وکړي او ښه پالنه يې وکړي.

د والدينو له ډېرو مهمو وظيفو او مسووليتونو څخه يو هم د ښه او ښک اولاد روزنه ده.

د پلارو مور په حيث غواړو، چې اولاد مو ذکي او باهوشه وي، د هر علم په برخه کې با استعداد، لايق او د کار و بار په برخه کې موفق اولادونه هم غواړو.

په جسمي او فزيکي لحاظ هم غواړو، چې اولادونه مو ښايسته او ښکلي وي، که څه هم د دغو امتيازونو نشتوالی زموږ اولادونه نه بېکاره کوي او له انسانيت څخه يې څه نه کموي، يعنې که د هوبښ، ذوق، هنر (کسب او کمال) او ښايست نه لرل مو اولادونه له انسانيت څخه نه باسي، خو بد اخلاقه او غير اخلاقي روزنه د هغوی انسانيت

کموي او د هغوی شخصیت داغمن کوي. (۳۱)

اولادونه د والدينو مينې او محبت ته ډېره اړتيا لري او دا د اولادونو حق دی، چې مور و پلار بايد ورسره مينه وکړي، د استاد په شعري کلياتو کې د اولادونو پالنه او له اولادونو سره د مينې په باب شعرونه شته دي، چې د بېلگې په ډول لاندې مثالونه راوړم:

خو چې ځمکه، اسمان او دنيا شته
د مور زړه کې د مينې رڼا شته
که هيچا سره هيڅ ځای کې نه وي
مور سره محبت بې ریا شته
د مور مينه د مينو مور بوله
که دې مينه په خور يا لالا شته
د لیلی محبت که هر گوره
د مور مينه د مينې تر شا شته
ټول عالم يې که بد گڼي مورې
په اولاد پېرزوينه د تا شته
ستا په مينه کې نقص نه پېښېږي
تا سره سرمايه د بقا شته
تاته وي لکه تور د دوه سترگو
که دې غېږ کې اولاد نابينا شته
ژوندون تا را بښلی دی مورې
له ژوندونه نور څه شی اعلی شته

ما اول دي و تاته ژړلي
 بل خای کله د چا د ژړا شته
 جنت ستا د قدم لاندې دی موري
 تردې لوړ مقام کله د چا شته
 که زما په سروې دا ستا سیوری
 نه حاجت د طوبی یا هما شته

په پورته راغلي شعر کې د مور مینه، محبت او مرحمت په هنري
 ژبه بیان شوی دی او د استاد الفت په شعري کلیاتو کې داسې نوري
 بېلګې هم شته دي.

د اولادونو د روزنې په باب وايي:

د ځوکړي درد سره یې د زوی زېری ملګری
 یا درنګ ساعت ته ویردی یا ډکه خوله خندا ده
 په غېږ کې یې ماشوم خوښ هم پلار د ماشومانو
 اولاد ته مریبي ده پلرو ته مریاده

(۳۲)

د اولادونو د پالنې او لارښوونې په برخه کې والدین (مور و پلار)
 ډېر مسوولیتونه لري، چې د مور سالمه پالنه او روزنه بیا د اولاد په
 شخصیت جوړولو لا مهم دی.

د استاد الفت په کلياتو کې د فلسفي شعرونو څرکونه

د استاد شعرونه فلسفي شعرونه هم لري، (غني خان فلسفي شاعر) اثر کې د فلسفې د پېژندنې په باب د (فلسفې پېژندنې) تر سرليک لاندې اوږد او پر ځای مفصل بحث شته دی او وايي: (فلسفه د هغه اصولو پوهنه ده، چې د هستيو ذاتي پېژندنې په غرض انسان ته ښوونه او د شيانو د حقايقو او د هغو د وجود له علتو څخه بحث کوي او د فکر او هستيو له اړيکو څخه هم غږېږي، چې د هغو د پېژندنې له اغېزې د انسان لاره د عالي هدف يا پوهنې لپاره پرانيستل کېږي، ډېر ځله داسې پېښېږي، چې کله انسان له ورځنيو چارو وزگار يا په يوه گوشه کې يو ازې شي، نو خپل ځان او چاپېريال ته وگوري، اسمانونه، ځمکې، سپوږمۍ، ستوري، غرونه، سيندونه او بېلا بېلو ځناورو ته ځير شي او ډول ډول پوښتنې ورته پيدا شي، لکه زه څوک او څه يم؟ ولې يم؟ له کوم ځای څخه راغلی يم؟ ولې راغلی يم؟ د څه شي لپاره موجود يم؟ چېرې ځم؟ ما خپل ځان خپله نه دی خلق کړی، هغه څوک دی، چې خلق کړی يې يم؟ ايا خپل خالق پېژندلی شم؟ ځمکه، اوبه او ټول هغه موجودات چې وينم يې ژوندي يا غير ژوندي، اسمانونه، ستوري، کهکشانونه، څرنگه پيدا، ترتيب او تنظيم شول؟

جسم، زمان، مکان، رڼا، تياره، جاذبه، حرکت، سکون، هستي او نېستي څه شی دی او د نورو موجوداتو په کميت او کيفيت کې څه

اغېزې لري؟ او داسې نورې بې شمېره پوښتنې، چې انسان د خپل پيداينست له پيله ترننه ورسره مخامخ دی او هر چا د خپلې شعوري وړتيا په اندازه يا يو ډول ځواب ورته موندلی او يا يې د ځواب موندلو ارمان له ځان سره خاورو ته وړی دی. (۳۳)

په حقيقت کې فلسفه (ولې؟) ته په ځواب موندلو پسې لالهنده دی، په دې توګه ويلی شو، چې د فلسفې په مرسته (ولې؟) ته ځواب لټول کېږي او هر هغه انسان چې په وينه او هوښيارۍ کې دا ډول پوښتنې ورته پيدا کېږي، په يو ټاکلي پر او کې فلسفي دی او دا هڅه يې يوه فلسفي بوختيا ګڼل کېږي.

هر انسان د زړه له کومې غواړي، په هغه څه وپوهېږي، چې له ده نه پټ دي، د رازونو د سپړلو معنا په حقيقت کې پوهېدل دي، په تېره بيا د ژوندانه او نړۍ په اړه په حقيقت پوهېدل هر چاته په زړه پورې دی، ځکه چې برخليک ورسره تړلی دی او هر څوک غواړي، چې په هر ځای کې ښه ژوند وکړي او ښه برخليک ولري، له دې نه ښکاري، چې فلسفه کوم ځانګړی امتياز نه دی، چې يوازې ارسطو، افلاطون، سقراط او کانت په برخه رسېدلی وي، بلکې ټول انسانان ځانګړي فلسفي افکار او نظريات لري او هر څوک کولی شي، چې د (ولې؟) ځواب ولټوي او په اړه يې فکر وکړي. د استاد ګل پاچا الفت په ځينو شعرونو کې فلسفي نظريات او افکار ليدل کېږي، چې د سوال په ډول د ځواب پسې ګرځي او د (ولې؟) يادونه يې پخپلو شعرونو کې کړې ده.

استاد ګل پاچا الفت ته فلسفي شاعر نه شو ويلی، خو د فلسفي

شعرونو څرکونه يې په شعرونو کې ليدل کېږي؛ لکه:

عقل څه دی، منطق څه دی، حکمت څه دی؟
 غولول دي يوه بل په هغه دا
 کله خوښ کله غمجن کله حيران شم
 دا دنيا ده ګډه وچه تماشا
 په حراموناروا سړي ته ورشي
 (څه لولی او بې حيا ده دا دنيا)
 (۳۴)

استاد په پورته څو بيتونو کې د (عقل، منطق او حکمت) پوښتنه
 کړې ده او بېرته يې ورته ځواب لټولی او ورکړی دی، چې فلسفي رنگ
 لري، يو بل ځای لیکي:

ناوې جوړه شوه خو چاته؟
 يوړانده ته نايي نا ته
 چې يې نه لیده جمال
 بې ديداره د وصال
 چا ويل د ناوې کور کې
 فکرو کړئ څه کوئ؟
 ناوې چاته جوړې؟
 د سينگار معنی به څه وي؟
 چې کاته ورته هيڅ نه دي؟

مه کـوئ خوشـې خواري
 دړنـدو سـترگو لپـاره
 (۳۵)

د استاد الفت فلسفه ډېر ځله د انسان ټولنيزې اړيکې تر مطالعې لاندې نيسي، معنا دا چې دی د انسان اړیکه له انسان سره خپري، ځکه له همدې اړیکې څخه ټولنيزې اړيکې رامنځته کېږي، موږ څوک یو؟ ولې ژوند کوو او په ټولنه کې څه ونډه او انتظار لرو؟

استاد الفت د یو سترگور لیکوال په توګه او د لومړي ځل لپاره زموږ اجتماعي اخلاق تر خپرنې لاندې نيسي، انتقاد کوي، طنز وایي او ښه خويي دا چې د حل لاره وړاندې کوي.

استاد الفت د دین فلسفه، د انسان د اجتماعي ژوند په ګټه تفسیروي، مثلاً د هغه په نظر پر مسافرو ځکه روژه نه ده فرض، چې حرکت کوي او هر څوک چې ولاړ او ساکن وي، نو د خوراک، څښاک حق نه لري، استاد الفت ډېر ځله موږ حرکت، کار او تلاش ته هڅوي، استاد هر کله چې له طبیعت سره زموږ پر اړیکو غږېږي هم، موږ ته پېغور راکوي، چې که موږ کارونه وکړو، نو طبیعت هم زموږ د ښمن کېدای شي، د هغه په ژبه زموږ په هېواد کې سیند وړانوونکی، ظالم او خونړی دی، خو کله چې له هېواده ووځي، هلته د ودانۍ او سمسورتیا نښه او وسیله ګرځي، یعنې دا چې موږ طبیعت نه شورا م کولی، د حرکت، کار او کوښښ د نشتوالي له امله طبیعت زموږ په مقابل کې درېږي.

استاد الفت د انسان د هستۍ په هکله فکر کوي او د خوشبینو

مفکرینو په توګه انسان د پټه هڅوي، چې له خپل ژوند څخه خوند او ګټه واخلي.

استاد الفت د پټه متوجه و، چې په افغانانو کې باید د فکر کولو تمرین ته لاره اواره کړي، دا خلک اړتیا لري فکر وکړي، د خپل ځان، چاپیریال، د انسان او ټولنیزو اخلاقو په هکله سوچ وکړي، چې دې ته متوجه شي، چې باید نیګړتیاوې اصلاح او ښېګڼې لا ډېرې کړي، هوکې، فکر کول د فلسفې بنسټ جوړوي. (۳۲)

اضدادو فلسفه: د فلسفې د یوې څانګې په ډول د استاد گل پاچا الفت په شعرونو کې د اعدادو فلسفې په هکله شعرونه هم شته دي.

ټوله نړۍ له ضدینو جوړه ده، که د انسان د زړه خوښه وي او که نه وي، له دې اعدادو سره به وخت او ژوند تېروي.

د غني خان په شعرونو کې هم د ژوند او مرګ په هکله فلسفي شعرونه شته دي، چې د اعدادو د فلسفې ډېرې ښې نمونې دي.

استاد گل پاچا الفت پخپل (شعري کلیات، ص ۱۰۴) کې د (آغاز او انجام) تر سرلیک لاندې داسې وایي.

له اسمانه څاڅکي راغله د باران
پرې راشنه شوه سپین و سره او زېرګلان
یو څو ورځې پس یې باد ویوړلې پانې
خپل آغاز انجام هیڅ نه شو ور عیان

په زرگونو کلو گورو چې ژوندون شته
حرکت شته لوبدل شته مخکې یون شته
له آغازه له انجامه خبر نه یو
دومره وایو چې دورونه د گردون شته

(۳۷)

د انسان د پیداېښت ورځ او د مرگ ورځ الله تعالی ته معلومه ده او
په تقدیر کې لیکل شوي وي.

هیڅ انسان نه شي کولای، چې د بل انسان د مرگ وخت په دقیقه
موده او وخت کې وښايي. (۳۸)

استاد الفت هم داسې نظر لري او د پورته راغلي شعر مفهوم دی: له
اسمانه بارانونه راوړېږي، ددې بارانونو له امله ټول بوټي شنه کېږي او
ډول ډول گلان پیدا کېږي، د څو ورځو وروسته د همدې شنه شوو بوټو
او رنگارنگو گلانو پاڼې د خزان د شمالونو له راتگ سره له منځه ځي،
دغه بوټي په دې پوه نه شول، چې څنگه پیدا او فنا شول.

انسانانو هم په زرهاوو کلونو ژوند وکړ، حرکت، کار او هلې ځلې
یې وکړي، همدا انسان له خپل پیداېښته او مرگه خبر نه دی.

دلته هم د ژوندون او د مرگ په فلسفې په هنري، شعري او فکري
انداز بحث شته دی، استاد الفت د ژوند او د مرگ په باب داسې نظر
لري، چې د انسان د ژوند نېټه او د مرگ نېټه نامعلومه ده، نو په داسې
بې اعتباره ژوند بیا اعتماد په کار نه دی.

استاد گل پاچا الفت په نشري کلياتو، ۱۸۵ مخ کې د (غم او خوشحالي) تر عنوان لاندې داسې وايي: (ډېر خلک دي، چې يوه ورځ يې گرانه ښځه مري او دى غمجن کېږي، مگر بله ورځ نوى واده کوي او د خوشحالي هغه زور غم بېخي هېروي، نو دغه د خوشحالي ډولۍ او هغه د غم جنازه يو له بله ډېر ربط لري، که هغه غم دغه کاله ته رانه شي، دغه ښادي هم نه شي راتلى.

د استاد په شعري کلياتو کې فيوډالي نظام ته اشاره کوي او وايي:

غنا په فقر حکومت کاندې
 بډايان لوړوي په نورو باندې
 راسره شته دي ډېر عزتونه
 په ماسمېرې واړه کارونه
 په خزانو مې فخر شاهان کړي
 جگړې جنگونه په ما انسان کړي
 (۳۹)

استاد الفت د غريبو، بېچاره وو او مسکينانو طرفدار او له مالدارنو سره وړان و، ده پخپلو شعرونو کې خانان، پيران او د وخت مشران غندلي دي او د فيوډالي نظام پر ضد يې ډېر شعرونه ويلي دي.

په پورته راغلي شعر کې هم د مالدار او غريب يا د مال او پيسو خاوند او مفلس يادونه شوې ده، چې که فلسفي بحث پرې وکړو، نو د اضدادو فلسفې بحث ترې لاس ته راځي.

عدم تشدد فلسفه: د استاد الفت په شعرونو کې د عدم تشدد مفکوره هم شته.

د عدم تشدد د مفکورې او اساس سرلاری او بنسټ ایښودونکی خان عبدالغفار خان (باچا خان) و.

باچا خان داسې یوه ټولنه او ولس غوښته، چې هلته ظلم، ستم، تشدد، نفرت، بدبیني، کینه، گوندې، تربگنې، تعرض، تجاوز، ناداري او ناداني نه وي او ټوله ټوله محبت، وروړي، برابري، پېرزوینه، رواداري او همکاري وي. (۴۰)

د باچا خان د عدم تشدد مفکوره د استاد گل پاچا الفت په شعرونو کې ډېر پيدا کېږي او الفت صاحب هم د (تشدد) طرفدار نه و.

عدم تشدد له دوو کلمو جوړ دی، چې (عدم) نشتوالی، نابودي، نشت، د وجود او هستۍ مقابل، د نه موجودیت حالت، د ځینو کلمو په سر کې راځي او د هغو مفهوم نفی کوي او (تشدد) سختي، زیاتي، جبر، سخت چلند او په سیاست کې وسله وال پاڅون ته وايي.

عدم تشدد کې زور او زیاتۍ نه وي، هر کار د مینې، محبت او انسانیت په فضا کې باید سرته ورسېږي، د الفت صاحب په شعري کلیاتو کې ډېر مثالونه د دې مفکورې شته دي، چې د بېلګې په ډول یې یوه نمونه داده:

د سوتې او د سیاست خو د قدیمه آشنایي ده

د سوتې په زور یې کړې په هر وخت کې آغايي ده

په لېمور انښاسي ناتراش سوتي په زوره
 وايي سترگو کې ځای ورکړئ دا د سترگو سيلايي ده
 چې ډب نه وي ادب نه وي د سوتي د خولې منطق دی
 ډبولور انښودلی ډېږدلی دانايي ده
 ظالمانو يو وهلي، ټکولي اورټلي
 زړه کې وېره، سر کې وېره زموږ برخه گدايي ده
 چې وهي مو راته وايي گورئ اوس به مو سړي کړي
 په وهلو سړي کېږو د زور لښته مو دا يي ده
 د موسی امسا چينې کړې له وچ کاني نه روانې
 د دهقان لاس کې يې کړې قلبه سمه په غوايي ده
 گدا ځان پرې دی ساتلی د خروړي سپي له خولې نه
 يوړانده لره يې کړي ډېره ښه رهنمايي ده
 کله شي خلې د سترگو بينا سترگې ږندوي
 د رنجو سلایي سترگو ته ورکړې زيبايي ده
 چې سوتي سلایي بولي او له چانه نه شرمېږي
 ښه په زور کې را روانه ياره ستا بې حيايي ده

(۴۱)

د استاد له پورته شعر څخه څرگندېږي، چې د (تشدد) خلاف او د
 (عدم تشدد) طرفدار دی، دی په حکومت داری کې هم زور او زیاتۍ نه
 غواړي او د سولې، مینې او ورورۍ غوښتونکی دی.

د خوشحال قصیدو ته انتقادي کتنه

قصیده د شرقي شاعرۍ یو له مهمو ژانرونو څخه ده، چې له عربي ژبې نه فارسي او له فارسي نه پښتو خپله کړې ده.

د پښتو ژبې پلار خوشحال خان خټک د عروضي ډولونو ټول ځیلونه په خپلو اشعارو کې وکارول، چې د قصیدو د تعداد په اړه یې لوی استاد پوهاند عبدالحی حبیبی صاحب وایي: د خوشحال خان ټولې قصیدې ۵۲ دي، حبیبی صاحب د خان بابا ځینې قصیدو ته غزل وزمه قصیدې ویلي دي، که چېرې دا روښانه شي، چې د بابا غزل وزمه قصیدې غزلې او که قصیدې دي، د خوشحال د قصایدو په تعداد کې به حتما توپیر راځي.

خوشحال پیژندنې، ۱۷۷ مخ کې هم راغلي دي: د دیوان بله غټه برخه د قصیدو ده، د خان ټولې ۵۲ قصیدې په کلیاتو کې موجودې دي.

د خوشحال کلیات په سربزه کې وایي: د خوشحال ټولې قصیدې ۵۲ دي،
ځینو نورو لیکوالانو هم د خان بابا قصیدې ۵۲ بنودلې دي. (۴۳)

یوه مشهوره خبره ده، چې په یو وخت کې (ارسطو) د خپل
استاد (افلاطون) پر نظریه باندې انتقاد وکړ. چا ورته وویل چې ایا ته د
خپل ښوونکي احترام نه کوي، چې پر هغه باندې دې انتقاد وکړ؟
ارسطو یې په ځواب کې وویل: افلاطون راباندې گران دی، مگر حقیقت
له ده څخه زیات راباندې گران دی.

په منځنیو پېړیو کې ارسطو دومره شهرت گټلی و، چې اکثرې مناقشې
به دده د نظریاتو په وسیله حل کیدې. د رنسانس تر دورې پورې د
ارسطو نظریې د کاني د کرښې په شان گڼل کیدې. نامتو انګلیسي
فیلسوف برتراند رسل لیکي: د ارسطو په عقیده د ښځو غاښونه د سړو
تر غاښونو کم دي که څه هم ده دوه واړه واده کړي وه، مگر ده هیڅکله
زیارونه ایسته چې دغه دعوا د خپلو ښځو د غاښونو په گڼلو سره ثابته
کړي.

فرانس بیکن وایي چې یو وخت علما راغونډ شوي وو د اس د غاښونو
پر شمېر باندې بحث کاوه. دوی ټول پخواني کتابونه لټ په لټ راواړول
چې د اس د غاښونو شمېر څانته معلوم کړي. ډېرې ورځې غونډې
وشي، علماوو گومان کاوه چې په کتابونو کې هر شی پیدا کېږي،
حتما به په کتابونو کې راغلي وي.

بحثونه روان وو او کتابونه تر مطالعې لاندې نیول شوي وو، چې په دې
وخت کې یو شاگرد بې حوصلې شو او ویې ویل راځی د اس خوله پورته

کړو او غاښونه يې وشمېرو، علماوو ته ډېر قهر ورغی او گومان يې کاوه چې د دغه شاگرد اعصاب خراب شوي دي، خود شاگرد نظر د تایید وړ دی. (۴۴)

له پورتنیو توضیحاتو څخه معلومېږي، چې هر سړی د نظر ورکولو حق لري او حبیبی صاحب هم په پښتو ادب تاریخ کې له نورو خلکو غوښتې ده، چې د تحقیق په برخې کې هلې ځلې وکړي.

حبیبی صاحب او ځینو نورو خوشحال پېژندونکیو د خان بابا ځینې قصیدو ته غزل وزمه قصیدې ویلي دي.

دې قصیدو ته غزلې او که قصیدې ووايو، ښاغلیو پوهانو هم دغه خبره نه ده ښکاره کړې، د دوی په فکر که چېرې د قصیدې منځپانگه، محتوا او ځمکه غنايي وي دې ته يې غزل وزمه قصیدې ویلي دي دا چې ځینو پوهانو د خان بابا قصیدې ۵۲ ښودلي دي، دوی خوله په خوله دغه تعداد دیونه بل کتاب کې ښودلی دی، خوزما په نظر د خان بابا قصیدې ۵۲ نه زیاتې دي دا چې د قصیدې په پېژندنې کې باید کوم توکي په نظر کې ونیول شي دا ټول ما دقیق وکتل او دې نتیجې ته ورسېدم، چې د بابا قصیدې له ۵۲ زیاتې دي.

هغو پوهانو چې د بابا ځینو قصیدو ته غزل وزمه قصیدې ویلي دي، هغه باید په قصیدو کې وشمېرل شي، ځکه چې بابا د قصیدو برید مات کړ، کومې قصیدې چې د جاهلیت په زمانې کې په ارادي ډول د خرڅون او کره کتنې لپاره لیکل کېدې او یا د فارسي دري ژبې تمهیدیه قصیدې چې په دربارونو کې د مال، دولت، جاه او جلال او د چاپلوسی

لپاره ويل کېدې او زياتره قصيدې به د ستاينې او مدحې لپاره وې خو بابا خطايه قصيدې خپل اوج ته ورسولې او په غير ارادي او ناشعوري ډول يې د قصيدې په خپل کې اخلاقي، اجتماعي، سياسي، غنايي، رزمي او نور مسايل راوړه، ما د بابا ټولې قصيدې ولوستې او هر ډول منځپانگې د دې په قسايدو کې شته، نو د پورته دلايلو په نظر کې نيولو سره د بابا د غزل وزمه قصيدو جوړښت، د بيتونو شمېر، قافيې او په ځينو قصيدو کې ردیفونه په دې دلالت کوي چې دا قصيدې دي.

د شعر او نظم توپیر او تړاو

د شعر په هکله د پوهانو او عالمانو له خوا بېلابېل تعریفونه شوي دي، د شعر کلمه اصلاً عربي ده، چې د شعور د کلمې څخه مشتق شوې ده، چې معنایې پوهه او فهم دی.

افلاطون د شعر په هکله ویلي دي (زه ډېر ژر وپوهېدم، چې د شاعرانو د کلام تومنه پوه نه ده، بلکې د دوی ویناوې او شعرونه د طبیعت د ځینو عواطفو، ذوق څخه رامنځته کېږي او وایي: شاعر په خپل اختیار شعر نه وایي او د هغه شعوري هڅه په هغه کې دخل نه لري، بلکې د شعر بڼاپېری دی، چې شاعر هرې خواته بیایي او څه چې خوښه یې وي هغه وایي.)

ارسطو شاعري الهام نه بولي، بلکې د انساني کونښن پایله یې بولي، د افلاطون په وخت کې موزون کلام شعر بلل کېده، خو ارسطو وزن او قافیه د شاعر لپاره اړینه نه بولي او شاعري باید اسانه او ساده وي، چې هر څوک پرې پوه شي. (۴۵)

نامانوس کلمات باید استعمال نه شي، تر ټولو مهمه داده، چې په شعر کې د تشبیه او استعارې څخه مرسته وغوښتل شي او همدارنګه ارسطو مبالغه، اغراق، غلو او افراطي ویناوې په شعر کې روا بولي، خو په دې شرط چې د هغې کارول په هنر سره وشي.

شعر هغه موزون کلام دی چې د مخيلاتو څخه مرکب وي او مخيلات هغه خيالي قضایا دي، چې نفس د انبساط او انقباط باعث ګرځي، شعور د طبیعت د جمال تصویر دی او هر هغه شی چې پر زړه تاثیر کوي او په انسان کې تعجب، جوش، جذبه پیدا او تحریک کړي، هغه شعر دی، د پټو حقایقو ظاهري نقش او ښکاره صورت دی.

شعر هغه موزون کلام دی، چې د انسان پر احساساتو او عواطفو کې تحریک پیدا کړي او یا هم شعر هغه ساده وینا ده، چې احساسات او باطني هېجانات ورسره ګډ وي. (۴۲)

د پښتو ژبې لومړنی شاعر امیر کروړ وه، پښتو شعر له همدغه پیل نه د ژوند شعروه او د پښتنو د ژوند بېلابېل اړخونه یې په کې منعکسېدل.

نظم کې د وزن او قافیې په پام کې نیول یو له بنسټیزو شرطو څخه ګڼل کېږي، همدغه شرط دی، چې لارې تنګوي او د مطلب اسانه څرګندولو ته ځنډونه جوړوي، خو دا هم کېدلای شي د نظم او شعر ترمنځ هم لکه د نثر او نظم ترمنځ مناسبت ته ورته یو ډول اړیکې په ګوته شي.

لکه پورته مو، چې د شعر په اړوند بېلابېل تعریفونه ولوستل، شعر زموږ د احساساتو، عواطفو، غریزو او ارزښتناکو اړیکو څرګندونه ده او دا خو ټول هغه ټکي دي چې یوازې د تخیل د خزاني په صندوق کې پیدا کېږي او په شعر کې د شعریت پېغلې ته رنګین امیلونه ورپېغاړي کوي.

په شعر کې باید ډېره قوي او درنه معنا، هنر او ښکلا پرته وي، داسې محتوا چې له لوستلو سره يې لوستونکي په فکرونو کې ډوب شي او له ځانه سره داسې وانگيري چې گواکې د ده د ژوند له يوې برخې سره اړخ لگوي.

پوهان وايي يو کلام که هرڅومره عالي مفکوره او انکار نه منونکي حقيقت بيان کړي، ډېر ښه وزن او قافيه هم ولري خو که شعریت په کې نه وي، يانې په شعري منطق نه وي ويل شوي او د تخيل عامل يې کمزوری وي نو هغه شعر نه، بلکې نظم دی.

نظم د بډای تخيل په برکت د شعر ترکچې وده کوي او يوازې له دې برکت اخيستلو نه وروسته دغسې نظم ته شعر ويلای شو، اما نه هر نظم ته، شعر کېدای شي منظوم يا ازاد وي، مگر د نظم ښکلا يوازې په منظوم والې کې ده، ځينې څېړونکي خولا د لوړ تخيل لرونکي نشر هم د شعر په نامه يادوي، د بېلگې په توگه که يو چاته څوک ووايي چې (سړيه گوره ته خپل د زړه ټولې خبرې ماته بې تشويشه وکړه او زه به کوبښ وکړم چې بل چاته يې ونه وایم) دا يو ساده نثر دی مگر که همدغه شی په دې ډول بيان کړو چې (که ته ماته د خپل زړه ورپرانبزې او د هغه غوټې راته وسپړي نو په دې پوه شه چې زما سينه د رازونو يوه داسې ضد وقچه ده چې اووه قفله او اووه مهر ونه ورباندې لگېدلی دی) دا ځل کولای شو چې نوموړی بيان منشور شعر وبولو.

د الفت صاحب نثري کلياتو کې ډېر داسې مثالونه شته، چې منشور شعر ورته ويلی شو.

(روهي، د شعر پېژندنې، ۲۵) وايي: د يونان فيلسوف ارسطو نه رانيولې تر نن ورځې پورې عام تصور دادی چې هر نظم شعر نه بلل کېږي، ځکه د شعر اصلي جوهر خيال دی، نو که په نظم کې ذهني انځور او خيال نه وي، د شعر حکم ورباندې نه شي کېدای. د منطق پوهانو په نظر، شعر مخيل کلام دی، وزن او قافيه يې لوازم دی، د دغې مفکورې پر بنسټ ځينو شاعرانو له وزن او قافيې څخه سترګې پټې کړې او داسې شعرونه يې وويل: چې ميټرک (تقريباً بيا عروضي) وزنونه او قافيې يې نه درلودل.

ټول (شاعران) شاعران نه دي، ځينې له وزن او قافيې څخه يو اسکلېټ تياروي، ځينې بدن انځوروي، ځينې انځور په حرکت راولي او ځينې همدغه حرکت ته معنا او مفهوم وراغوندي او د همېشه توب تاپه ورباندې لګوي.

په دې ترڅ کې د دغو شاعرانو ډلې ته يو مست لېونی شاعر ورګډېږي. هغوی ټول په جذبه راولي، طغيان ته يې لمسوي، د ده خبرې عادي نه دي، خوږې دي، خو بې مفهومه غونډې ښکاري.

هر ناظم ته شاعر نه يو ويلاى، خو هر شاعر ته د ضرورت په وخت کې ناظم ويلاى شو.

(هاشمي صاحب) وايي: (د نظم اصطلاح معمولاً د شعر مترادفه، يا له هغې سره په يوه مانا استعمالېږي، حال دا چې ترمنځ يې جوت او ښکاره توپېر شته او هغه دا چې: شعر موږ ونه او تخيل لرونکي وينا ده

او نظم موزونه قافیه لرونکې وینا ته وایي په دې حساب موږ په خپل پښتو او درې ادب کې ډېرې داسې منظومې لرو چې شعر نه دی او یوازې نظم یې گڼلې شو، لکه ځینې دیني، طبیعي او تاریخي منظوم اثار چې ناظمانو نظم کړي، خود شعریت یا تخیل څرک په کې نه لېدل کېږي، یوازې وزن او قافیه لري نو په دې اساس ویلای شو چې هره قافیه لرونکې وینا شعر نه شو بللی او لکه چې دمخه مویادونه وکړه د شعر لپاره شعریت یا تخیل بنسټیز توکی دی. (۴۷)

د سيد جمال الدين افغان ستاينه

ميندې راوړي ډېر زامن ډېر اولادونه
يو يا دوه يې افلاطون او سکندر شي
د خلقت له کارخانې نه کله کله
په جهان پيدا يو بل شاني بشر شي

د منځپانگيز او محتواييز جوړښت له مخې د استاد الفت شعري کليات
ډېرې په زړه پورې ستاينې لري، چې د سيد جمال الدين افغان په ستاينې
کې يې دوې تهديدېه ډوله شعرونه ويلې دي.

د استاد الفت د ستاينو مهمه ځانگړنه داده، چې د ممدوح يادونه د
تملق په ډول نه کوي او د هغه چا ستاينه کوي، چې په حقيقت کې د
ستاينې وړ وي.

که چېرې د يو کس مدح او ستاينه د هغه د علم، پوهې، شاعرۍ،
ليکوالي، ښو اخلاقو او خدمتونو په نظر کې نيولو سره وشي او هغه په
ښه نوم ياد شي، دې ته ستاينه وايي.

پښتو ادب کې د ستاينې او مدحې تحريري او ليکل شوې لاس ته
راغلې بېلگه په لرغونې دوره کې د ښکارندوی غوري ستاينه او مدحه
ده.

دغه ستاينه د قصيدې په فورم کې ويل شوې ده او په پښتو ادبياتو کې لومړنۍ ستاينه او دويمه تحريري او ليکل شوې قصيده ده.

ښکارندوی غوري د سلطان غياث الدين غوري او سلطان شهاب الدين غوري په ستاينه کې خپله قصيده ليکلې ده.

د يوې خبرې يادونه ضروري ده، چې د نړۍ په ادبياتو او پښتو ادبياتو کې له تحريري ادبياتو نه د شفاهي او ولسي ادبياتو تاريخچه او شاليد پخوانی دی، د محتوا او منځپانګې له مخې که موږ هر ډول تحريري او ليکل شوي شعرونه لرو، له دې څخه دمخه د ولسي شعرونو ډېرې داسې بېلګې لرو، چې د امکان تر حده به يې تاريخ پخوانی وي. (۴۸)

پښتو ادب کې ډېرې ستاينې او مدحې د ټپو او لنډيو په شفاهي او ولسي ژانر کې شته، چې ډېر امکان لري، تر ښکارندوی غوري پخوا ويل شوي وي، خو د تحقيق او څېړنې د مېتودولوژي د اساساتو پر بنا بايد د څېړنې بحث له لاس ته راغلو هغو موادو ځينې پيل شي، چې ليکوال، د ليکلو وخت او لاس ته راغلي منظومه او منثوره بېلګه څرګنده وي.

د استاد الفت ستاينې دومره په زړه پورې دي، چې د هر ممدوح د ژوند ټول انځور په يوې لنډې ستاينې کې ځای کړې او د سړي زړه نه کېږي، چې د هره ستاينې څو انتخابي بيتونه راوړي، ځکه د ټولې ستاينې په راوړلو هغه ممدوح ډېر ښه پېژندل کېږي.

استاد د نابغه سيد جمال الدين افغان ډېره په زړه پورې ستاينه کړې ده،

چې په کلیاتو کې یې ساری نه لیدل کېږي او زما په پوهه په لرغونې او
دویمې دورې کې د کس (شخص) په ستاینه کې یوله بې جوړې ستاینې
ځینې دی، چې څو بیتونه یې دا دي:

بې حساب څاڅکي توی په بحر و برشي
له لکونو کروړونو یو گوهر شي
رنگ په رنگ گلان پیدا شي غرو رغو کې
په کې یو نیم د لیلی پکې ته ورشي
مرغلرې ډېرې وځي له دریابه
ځینې ځینې ښکلو پېغلو ته زیور شي

د ستاینې په څو وروستیو بیتونو کې داسې وایي:

د خلقت له کارخانې نه کله کله
په جهان پیدا یو بل شاني بشر شي
چې رڼایې په ملکونو کې خپرېږي
ټول عالم لره څرگنده لکه لمر شي
د کونړ د لوړو غرونو په لمن کې
نابغه فرزند پیدا د سید صفدر شي
پښتنه مور هسې زوی واخلي په غېږ کې
چې د دهر او جهان نامي پسر شي
ډېر پوهان ورته سرتیت په شاگردۍ کړي
ډېر شاهان یې په تعظیم مخې ته ورشي
همپشه یې قدر کېږي په عالم کې

څوک چې لوی په علم و فضل او هنر شي
 هسې نوم هسې نشان یې شي په برخه
 چې لوی فخر د ملت او خپل ټبر شي

استاد گل پاچا الفت چې د چا ستاینه کړې ده، د هغې په اړه یې
 پوره معلومات او مطالعه درلوده، دده پورته راغلي ستاینه په دې
 دلالت کوي، چې دې سید جمال الدین افغان ډېر ښه پېژنده.

استاد گل پاچا الفت د سید جمال الدین افغان په باب یوه بله
 ستاینه هم لري، چې په کلیاتو کې د (پښتون سیده) په نامه داسې
 راغلي ده:

پښتون سیده، د شرق نامداره
 د دین او علم، د کور سرداره
 تللی وې چېرې، د خه لپاره
 د چاله غمه وې ناقاره
 توره تیاره وه، مړه اولسونه
 راپاخول تا، ویده قومونه
 دنیا رنځ شوه، ستاله تنویره
 جهان خبر دی، ستاله تاثیر
 حق سراوچت کړ، ستاله تقدیر
 ستاله تحریر، ستاله ضمیر
 وښورول تا، غافل فکرونه
 څومره خواږه و، ستا بیانونه

استاد الفت په علم او ادب مين و او ډېرې ستاينې يې د هغو عالمانو، شاعرانو، ليکوالانو او پېژندل شوو او تلپاتې خپرو او اشخاصو په اړه دي، چې خپل ولس او نړۍ ته يې خدمتونه کړي دي.

د استاد الفت د ستاينو کاميابي په دې کې ده، چې د هر کس د ژوند په نظر کې نيولو سره دده يادونه يې کړې ده او لوستونکي او اورېدونکي دا فکر کوي، چې استاد ددې هر شخص په باب پوره معلومات درلود. رښتيا هم استاد الفت د ډېرې ښې مطالعې څښتن دی.

د استاد الفت ستاينې په پښتو ادب تاريخ کې بې جوړې او بې سارې ستاينې دي، دی د ځينو درباري شاعرانو په ډول ستاينې نه دي کړي، د دې ستاينې پر ځای او پښتو ژبې کې د ستايلو وړ دي. (۴۹)

د تحقيقي اثر د لارښود ځانگړنې

تحقيق او څيړنه يو ستونزمن کار دی، چې څيړونکي او د څيړونکي لارښود بايد د کار (تحقيق) حق په ښه ډول ادا کړي.

په يوې ښې څيړنې کې بايد اصلي محقق او لارښود ځينې لارښونې په نظر کې ونيسي او ټولنې ته د يوې نوې فرضې د اثبات لپاره کار وکړي. د دوی هلې ځلې بايد مثبتې لاسته راوړنې ولري او لارښود استاد بايد د يو لړ خصوصياتو او ځانگړنو خاوند وي، چې څيړنه په موفقانه ډول سر ته ورسېږي.

په يوه ښه تحقيق کې د څيړونکي او لارښود په موضوع حاکميت د دې لامل کېږي، چې يوه ښه او نوې ليکنه خپلې ټولنې ته وړاندې کړي، لارښود استاد بايد په خاص ډول لاندې ځانگړنې ولري:

۱: لارښود چې د تحقيق په ترمينالوژي کې ورته guide وايي، بايد د ښو اخلاقو څښتن وي، دی بايد له څيړونکي سره ښه وضعه وکړي، که چيرې ليکوال ورنه د يوې مسلې پوښتنه کوي، دا بايد ورته په ورين تندي او په ډېرو ښو الفاظو ځواب ورکړي، په داسې وخت کې محقق بيا په ډېر جريت سره خپلې ستونزې له لارښود سره شريکولی شي او په داسې مواردو کې ليکوال کولای شي، چې يوه ښه څيړنه وړاندې کړي.

۲: لارښود استاد بايد په موضوع حاکمیت ولري. د قاهرې د جامع الازهر استاد دوکتور احمد شبلي د ويناوو مطابق د بریتانیا په پوهنتونو کې د رهنما لپاره شرط دا دی چې په موضوع کې وارد وي او تخصص ولري. د استاد علمي درجو او القابو ته نه کتل کیږي، مګر په مصر او نورو ډېرو هیوادونو کې د رهنمایي لپاره د لوړو رتبو درلودل شرط دی. دا روش یوه ستونزه لري، هغه دا چې کیدای شي د القابو خاوند استاد په موضوع باندې حاکمیت ونه لري او وارد نه وي، مګر یو بې القابو خاوند په موضوع باندې حاکمیت ولري او وارد شخص وي.

په افغانستان کې هم پورته روش د لوړو زده کړو وزارت لخوا په پوهنتونو، اکاډميو او نورو اکاډمیکو ځایونو کې د یوې لایحې مطابق تطبیقېږي، چې دا کار د تحقیق په برخه کې ځینې ستونزې پیدا کوي او محقق نه شي کولای چې په ښه ډول خپل تیسس، ډیزرتیشن او نورې ... څیړنې سرته ورسوي.

۳: لارښود استاد باید محقق ته د مخامخ لیدلو وخت ورکړي، چې د اړونده ستونزو حل لاره پیدا کړي، د نننیو ساینسي پرمختګونو وسایل کارونه اسان کړي دي، کولای شو، چې خپلې ستونزې د موبایل، انټرنیټ او نورو ... وسایلو په واسطه حل کړو، خو زما په پوهه د لارښود استاد سره د مشوره کولو لپاره د ټولو ښه وسیله دا ده، چې ورسره یو ځای کینو او د خپلې تحقیقي پروژې په اړه مهمې خبرې سره شریکې کړو، دلته هم د لارښود په اخلاقو باید یو لنډ بحث وکړو، هغه دا چې ځینې محقیقن کولای شي، چې د لارښود سره وګوري، خو هغوی

خپلې ستونزې د موبایل او یا د تیلیفون له لارې حلوي، که د دلیل پوښتنه ورنه وشي، هغوی وايي: استاد ډېر غوصه کوي، د مخامخ لیدلو نه زما مشلات د موبایل په واسطه حل کیږي. که چیرې لارښود لیرې وي او د لیدلو کتلو ستونزې موجودې وي، نو بیا چې په هر ډول وي باید خپل مشلات حل کړو.

۴: لارښود استاد باید د څیړنې میتود ولوژي سره کاملاً اشنایي ولري او په خپله یو ښه څیړونکی وي، یو ښه څیړونکی په واردې موضوع کې یو ښه لارښود ثابتیدای شي.

۵: که چیرې لارښو په یوې موضوع باندې پوره حاکمیت ولري، خو د څیړنې له میتود ولوژي نا خبره وي، بیا هم ښه لارښود نه شي کیدای، ځکه څیړنه د ځان لپاره خاص کالونه او چوکاټونه لري او د دې کالونو سره اشنایي دې لپاره ضروري ده.

۶: لارښود استاد باید سر تر پایه ټوله څیړنه که هغه مونوګراف، تیسس، ډیزرتیشنونه او نور وي ولولي او ټولې نیمګړتیاوې یې ښکاره او په ګوته کړي او محقق ته یې د سمون لارښونې وکړي، که موږ او تاسو ننني مونوګرافونه، تیسیسونه او یا د ځینو ډیزرتیشنونه وګورو د ګوتو په شمار نه پرته د نورو ټولو لیکنې pest او copy دي او ډېرې څیړنې مو غلطې او کمبودي خولا پرېږده، چې په درجنونو املايي غلطې پکې موجودې وي، که رهنما لیکنه لیدلې وي هیڅکله دا ډول غلطې په لیکنو کې نه پاتېږي. یعنې لارښود باید ټول اثر ولولي.

۷: لارښود استاد يواځې د مشورې ورکولو حق لري. د مشورې ورکولو په وخت کې بايد لارښود خپله بې طرفي وښايي او داسې ونه کړي، چې د محقق کار ته دا متبې وڼغاړي او اصلي کار ورنه پاتې شي.

۸: لارښود يا رهنما استاد بايد د تحقيقي اثر د کار له تکميله وروسته په اثر گزارش ليکي، ځينې لارښونکي د لارښود استاد گزارش پر ځای د لارښود استاد نظر ليکي، کانديد اکاډميسين پوهاند ډاکټر محمد رحيم الهام د رهنما استاد نظر پر ځای د رهنما استاد گزارش ليکلي او مستحق څيړونکي سر محقق زلمي هيواد مل هم لوړ نظر تاييدوي، چې زما په پوهه که لارښود د رهنما استاد گزارش وليکي ښه به وي.

دا ځکه چې د (نظر) د کلمې معنایي خوا مثبت او منفي دواړه خواوې افاده کوي او لارښود استاد بايد په اثر منفي نظر ورنه کړي او په گزارش کې بيا د اثر په اړه د لارښود ښکاره، څرگند او مثبت نظريات وي. (۵۰)

په تحقيق کې د سرمحقق زلمي هېوادملي مقام

د معاصرې (نوې) څېړنې د ټولو اړينو ځانگړنو او خصوصياتو په نظر کې نيولو سره مستحق څېړونکي سرمحقق زلمي هېوادملي د پښتو ژبې په تحقيقاتو کې د سرسپړۍ دی. که دې ته د پښتو ژبې د دريمې دورې د تحقيق پلار ووايو، مبالغه به نه وي.

زما په پوهه د القابو په ورکولو کې بايد له احتياطه کار واخيستل شي، خو زه په زغرده وایم، تر نن ورځې پورې دې د څېړنې په برخه کې د ټولو ليکوالانو او محقيقينو په سر کې ځای لري.

پخواني مشران ليکوالان او محققين مو د قدر وړ دي او په خپلو لږو امکاناتو يې د ځينو لومړنيو څېړنو بيسټ کېښود، خو سرمحقق زلمي هېوادملي بيا د پرمختللي ميتود په رڼا کې داسې نوې نوې څېړنې او تحقيقات وکړه چې د خپل وخت نوې او لومړني کارونه دي.

د ساينس او تکنالوژي نښي انکشافات د نويو او پرمختللو څېړنو او تحقيقاتو برکت دی، څېړنه د ساينسي او اجتماعي علومو د ټولو برخو لپاره مهمه ده.

ځينې خلک تحقيق نه تخليقي کارونو ته زيات اهميت ورکوي، خو دوی په اصل او حقيقت کې له څېړنيزو اشارو څخه د هغو اشارو تعبير کوي،

چې ليکوال د کتاب پر پوخ د ځان لپاره (خپرونکی) ليکلی وی، خو دا کتاب به ژباړه او يا راټولونه وي.

ډېر ليکوالان دي د ليکوال، مولف او خپرونکي تر منځ توپير نه شي کولای.

يوه ورځ د ننگرهار د دارالمعلمين د يو استاد په کتاب مې وليده، چې ژباړه او خپرنه يې پرې ليکلې وه او د پوهنتون د استادانو لقب (پوهيالی) يې د ځان لپاره ليکلی و. په حقيقت کې دې کتاب ژباړلی و.

رښتيا چې له داسې اثارو نه تخليقي اثار بهتره دي. حقيقت دادی په يوه ژبه کې ليکوالان او شاعران ډېروي، خو خپرونکي پکې د گوتو په شمار وي، معنا دا چې هر خپرونکی د خپرنې د کمال تر څنگه ليکوال هم دی، خو هر ليکوال خپرونکی نه دی.

زما په نظر د خپرنې کار ډېر دروند کار دی او خپرونکی بايد د محترم استاد هيواد مل صاحب په شان ډېره لويه حوصله ولري.

د پوهنتونونو ډېر مشرانو استادان د خپرنې په نامه اثار ليکي، خو د خپرنې ميتودولوژي د اصولو په نظر کې نيولو سره يوازې د خپرنې جوليېز جوړښت مراعت کوي او د اثر په محتوا کې يې د خپرنې څرک نه ښکاري، چې مثالونه يې ډېر زيات دي.

د تحقيق په دنيا کې دوه ډوله محقيقين لرو، يو هغه محقيقن او خپرونکي دي، چې په تحقيق کې له دقته کار اخلي، په پښتونخوا کې لوی خوشحال پوه استاد دوست محمد کامل مومند او افغانستان کې

مشر استاد پوهاند عبدالحی حبیبی، پوهاند صاحب عبدالشکور رشاد او په ژوندیو کې سرمحقق زلمی هیوادمیل یادولای شو.

بل ډول هغه محقیقین دی، چې په تحقیق کې له سرعت څه کار اخلي، چې په پښتونخوا کې همیش خلیل صاحب یادولای شو.

سرمحقق زلمی هیوادمیل د معاصرې نوې څېړنې په برخه کې د قدر وړ کارونه وکړه او د پوهاند ډاکټر محمد رحیم الهام خبره که د دې په څېړنیزو اثارو د ستاینې قصیدې ولیکل شي، هم د دې حق نه ادا کېږي.

د استاد د ادبي خدمتونو او هڅو که هر څومره ستاینه وکړم، کمه به وي او د دې پر ادبي هلو ځلو که د ډاکټري phd تیسیس ولیکل شي، نود دې حق به مو ادا کړی وي.

په منځنیو پیړیو کې ارسطو دومره شهرت گټلی و، چې اکثرې مناقشې به دده د نظریاتو په وسیله حل کیدې. د رنسانس تر دورې پورې د ارسطو نظریې د کاني د کرنې په شان گڼل کیدې. نامتو انګلیسي فیلسوف برتراند رسل لیکي: د ارسطو په عقیده د ښځو غاښونه د سړو تر غاښونو کم دي که څه هم ده دوه واره واده کړي وه، مگر ده هیڅکله زیار ونه ایسته چې دغه دعوا د خپلو ښځو د غاښونو په گڼلو سره ثابته کړي.

هیوادمیل صاحب په پټو سترگو هر څه نه مني او په تحقیق کې حقیقت ته د رسېدلو لپاره هر ډول ستونزې گالي او ډېر دقت کوي.

د استاد د څېړنې میتودولوژي د تیورۍ اهمیت تر عنوان لاندې د جامع الازهر استاد دوکتور احمد شلبي په حواله په دې مورد مفصلې خبرې کړي دي، چې زه یې لنډیز رااخلم: څېړونکي چې هر څه لولي، هغه باید په خلاصو سترگو ولولي، هغه نظریات او اړاوې چې اسلاف وړاندې کړي، هغو ته کاملاً تسلیم نه شي، په هغه کې غور وکړي.

زلمي هیوادمل چې د څېړنې میتودولوژي کې د لیکوالانو لپاره کومې لارښوونې کړي دي، اول یې پر ځان عملي کړي دي.

د دې د تحقیق د کار طرز او طریقه د منطقي په سطحه د ستایلو وړ دی او د فارسي، اردو، هندي او داسې نورو ژبو د ښه محقیقینو په قطار کې یې یادولای شو.

څېړنپوهان په دې نظر دي، چې یو ښه محقق باید شکاک وي، هرې نظریې، هرې خبرې او هر سند ته باید د شک په سترگو وگوري، له ښه شکاک څخه یو ښه محقق جوړیدای شي، هیوادمل صاحب کې لوړه ځانگړنه شته.

ځینې وخت دی په نورو لیکوالانو انتقاد کوي، خو دې انتقاد نه یې خپل ځان هم نه دی ژغورلی او کله کله پر ځان هم نیوکه کړې ده.

ناشعوري، شعوري او تحت الشعوري شاعري

شعوري او ناشعوري شاعري په حقيقت کې د شعر ليکلو او شعر په خپله ذهن ته راتللو دوه توکي دي.

ناشعوري شاعري هغه ده چې د شاعر ذهن ته فکر او خيال ورشي او هغه د شعر په صنف کې لکه: غزل، قصيده، نظم او نورو کې وليکي. د شاعر خوښه نه وي چې شعر وليکي، بلکې د شعر خوښه وي، چې شاعر يې وليکي.

شعوري شاعري هغه ده، چې کله يو شاعر او ليکوال هر وخت د شعر د ليکلو په فکر او خيال کې وي، فکر کوي، مضمون او موضوع لټوي او غواړي چې د شعر په يو چوکاټ کې شعر وليکي. دغه ډول شاعري پکه وي او ليکوال ته يې شاعر نه بلکې نظم ليکونکي ويلاي شو. مثالونه يې زموږ او ستاسې په ټولنه کې ډېر زيات شته، دوی فکر کوي چې شاعران دي خو په اصل کې دوی شعر نه پېژني.

سيد رسول رسا د ناشعوري او شعوري شاعرۍ په اړه وايي: (کوم شعر چې د قوي شاعرانه تجربې، مشاهدې، جذبې او احساساتو ادبي اظهار وي او د شاعر له احساساتو او جذباتو د رالېږد لپاره وريځونه لکه د پشکال د باران خپله راڅخېدلې وي، د شاعر شاعرانه تجربه دا مجبوره کړي، چې د الفاظو په شکل کې يې ښکاره کړي، د دې جذباتو او

احساساتو تجربه شوې مثال د هغه ماشوم دی، چې نوی پیدا او ډېر سپېڅلی وي دا به خامخا چغې او کرېږې وهي او خپل اظهار به کوي نو شاعر که په شعر کې د یو داسې تجربې اظهار کوي نو دې ته ناشعوري (راغلي) شاعري ویلای شو، دې خیال ته الهام وایي او شاعر یې په شعر ویلو او لیکلو مجبور کړی دی دا د شاعر مجازي اولاد دی او د شاعر نه زېږېدلی دی.

بل هغه خیال یا شعر دی، چې شاعر د ډېر غور او فکر کولو نه پس د نظم په لباس کې په لیکلو مجبور شوی وي، یانې خیال خپله د ښکاره کېدو لپاره بې قراره نه وي، شاعر په طبیعت زور اچوي او داسې اراده کوي چې طبیعت یې غواړي او که نه غواړي خامخا به شعرونه لیکي. نو داسې اشعار چې د احساساتو، عواطفو او خیالاتو تر تاثیر لاندې نه وي لیکل شوي، بلکې غواړي په ارادي ډول پورته توکي په خپل نظم کې راوړي، دې ته شعوري شاعري ویل کېږي.

ناشعوري ته شعر او شعوري ته نظم ویلی شو په ناشعوري شاعري کې کوښښ، غور او فکر کول په کار دي د الفاظو بدلول رابدلول هم ځینې وخت صورت نیسي.

په شعوري ډول که څوک کوښښ وکړي چې ښه شعر ټولنې ته وړاندې کړي، امکان لري، خو کوښښ او فکر کول په کې بیا هم ضروري دی.

که چېرې لعل په نظر کې ونیسو، لعل که په زحمت سره جوړ شي، نو بنایست یې یو په دوه شي، ځکه چې لعل خو په تیږگو کې بند رابند وي،

خو که صنعت گر هر څومره په تیځې باندې کوبښن وکړي، د لعل ځای نه شي نیوی، زحمت یوازې لعل ته ښکلا ورکولای شي نه تېځې ته.

په ناشعوري شاعري کې فکر کول او زحمت ویستل، ترڅو ښه شعر وليکي، داسې مثال لري، لکه څوک چې د لعل په جوړولو کې زحمت وباسي او په شعوري شاعري کې فکر کول ترڅو ښه شعر جوړ کړي، داسې مثال لري لکه څوک چې د تیځو په جوړولو باندې زحمت وباسي او غواړي چې د لعل ښکلا په کې پیدا شي.

الطاف حسین حالی وايي: د اکثرو خلکو دا نظر دی کوم شعر چې د شاعر د ژبې یا قلم نه فوراً او په غیر ارادي ډول ووځي، ښه شعري، نسبتاً هغه شعر ته چې په ډېر دقت او فکر کولو لیکل شوی وي اولنې ډول ته ناشعوري او دویم ته شعوري شاعري ویلی شو.

د روم مشهور شاعر (ورجیل) به سهار خپل شعرونه لیکل او بیا به یې پرې ټوله ورځ فکر کاوه او هغه به یې اصلاح کول او دا به یې ویل چې: (بېرته خپل بدرنگ بچی دغه ډول په خټلو پاکوي او ښایسته کوېې یې)

(ملټن) داسې نظر لري او وايي: نظم هم په ډېر زحمت او کوبښن لیکل کېږي او په هر نیم بیتي کې باید ډېر دقت وشي، ډېر ولوستل شي او د الفاظو بدلول رابدلول په کې وشي، د فارسي ژبې یو شاعر د شعر د جوړولو حالت داسې بیانوي:

برای پاک لفظي شبی بروز ارد

که مرغ و ماهی باشند خفته او بیدار

هغه نظم چې د عامو په زړونو يې تاثير کړی دی، که هغه لنډ وي يا اوږد خو په تکليف او زحمت ليکل شوی وي، داسې نه ده چې بې تکلفه ليکل شوی وي.

(ابن رشيق) وايي: شاعر چې شعر وليکلو په هغه باندې بيا بيا فکر کول او لوستل ضروري دی او خومره چې امکان لري په شعر کې ښکلا پيدا کول ضروري دی. بيا هم که په شعر کې ښکلا پيدا نه شوه، د هغې د الفاظو په بدلولو رابدلولو کې هېڅ فکر کول په کار نه دي، اکثره شاعران د شعر په نيم بيتو کې الفاظ بدلوي، رابدلوي چې په دې باندې د شعر خامي نه لرې کېږي.

په ناشعوري شاعري کې شعري تجربې ته ډېره اړتيا وي دغه شاعرانه تجربه شاعر دې ته مجبوروي، چې د الفاظو په شکل کې يې ښکاره کړي. ځکه چې د دغسې تجربې مثال د نوي ماشوم دی، دا به خامخا چغې وهي او خپل ځان به ښکاره کوي، دې ته د شاعر مجازي اولاد ويلی شو.

خوشحال خټک په دې هکله وايي:

زه د شعر په کار هېڅ نه يم خوشحال
ولې خداي مې کړ په غاړه دا مقال
رنگ زما د شعر هېڅ سره ساز نه دی
لکه سپی راپسې ګرځي په دنبال
که د شعر ويل هر خود صفت وي
بيا به شعر کې پيدا شي انفعال

دا خبره بده نه ده چا ويلې
 په تحقيق چې شعر حيض دی درجال
 په جهان تر شاعريه بد څه نشته
 خدای اخته مه کړه سړی په دا جنجال
 تفکر د شاعر به لږ مون شين کا
 د غليم دې په نصيب شي دا اشغال
 يويې زړه له واره خلکونه جدا شي
 بل اخته وي دخپل فکر په تګال
 بل که هر څو در ګوهر به يې په شعر
 عيب جويي او جاسوسي کا د افعال
 هر شاعريې په ويلو ګوتمنډي کا
 که په شعر کې ته من يې دی مثقال
 بل په هسې شان دروغ په کې ويل شي
 چې په خپله دروغ ژن شي دم در حال
 د يار مخ د لاله ګل سره نسبت کا
 د لاله د يار له مخه څه مثال
 د معشوقې تورې سترګې غمزه ګرې
 په غزل کالکه سترګې د غزال
 خلک خوښ په خوب ويده وي دی بې خوبه
 د پالنگ د پاسه خوب وي پرې محال
 پټ په پټه وبله او پرې تر صباحه
 د ښه لفظ د ښه مضمون په اتصال

چې د شعر فکر ورشي په نمانځه کې
 د اغوږ دال بدل کاندې په دال
 چې د شعر فکر ورشي په خواږه کې
 سپینې وریژې په مزه شي ورته ګال
 دا همه د خپلې پوهې نتیجه ده
 چې شاعر له فکره نه وي فارغبال
 فلاکت د شاعریه سره مل دی
 که شاعر سړی لري جاه و جلال
 سمرقند و بخارا څه هغه زه یم
 چې جهان بخنم د کنبلي مخ په خال
 ما دا خو توکه چې ولیدل د شعر
 هی تو به د شاعریه له افعال
 چې د شعر فکر ورشي په مجلس کې
 نور عالم خندا هوس کا دی ملال
 کشکې زه بې ژبې ګونګ وای شاعر نه وای
 تر دا هسې گویا بیه بڼه وم لال
 که رښتیا وایم چې غورمې پرې وکړ
 شعر کار دی د ملوک یاد هزال
 در ګوهر یاد لولی یاد بي بي دی
 شه قماش یاد بادشاه یاد رزال
 د دوزخ لمبې به کار په عاشق نه کا
 چې یې تاو د دروني دی په دا دال

دانايي علم و حکمت په کې زیاتېږي
 خوګ چې ښه وکاد شعر استعمال
 د خبرو تنستې چې و او بدې شي
 خوګ اطللس او بي په شعر ځنې شال
 کرامت دی یا اعجاز دی یا جادو دی
 چې په شعر را پیدا شي له قوال
 شعر کار دهر فاسق د فاجر نه دی
 نه د هر یو وړ سترګي د کنگال
 شعر کار یا د سالک یا د مالک دی
 د عاشق دی د درد من دی د ابدال
 د هغه شاعر داني وشه په ژبه
 چې د شعر درداني پلوري په مال
 چې د شعر شاعریه مذكور وشو
 څه خو غوړ باسه زما په حسب حال
 قصیدې لرم غراله هره بابـه
 په حکمت په نصیحت کې مالا مال
 په تعریف د دلبرانـو غزلونـه
 په صفت د سترگو وروځو زلف و خال
 رباعي ده که قطعـه که مثنوي ده
 همگي واپه ګـوهر دي درو لال
 په پارسي ژبه کې نور تر ما بهتر دی
 په پښتو ژبه مې مه غواړه مثال

طبيعت مې عطايي نه د تحصيل دى
 که خبريم د املا په استعمال
 يو ساعت به مې په درس شل مې په ښکار و
 کله ښکار پرېښوم په کسب د کمال
 د جهان تحصيل به کل واړه زما و
 که اخته نه وای د ښکار په اشتغال
 غاښ وتلی ږيره سپينه لا تر اوسه
 باز په لاس گرزم په غرونو په جبال
 بندوبست د پښتو شعر ما پيدا کړ
 گڼه شعر د پښتو و غير سيال
 نه يې وزن نه تقطیع نه يې عروض و
 دوه مصرع يې د خفيف بحر دوه طال
 د غزل نه يې مطلع نه يې مقطع وه
 نه صفت نه يې تشبيه نه يې مثال
 مگرزه يې چې گویا په شاعري کړم
 پښتانه يې پوهول ايزد تعال
 په دا بندوبست به نور تر ما بهتر شي
 پس له ما چه کا د شعر قیل و قال
 نن زما خو يو خودي برخوردار ښه
 چې په دا هنر کې نه لري همال
 گلستان زما د نظم شگفته شو
 پرې وهي شي دا بلبله پروبال

گلدستي بې لور په لور په ملک خورې شوې
 تر کابل ټر کشمېره تر بنگال
 هر مضمون ته چې د زړه توجه وکړم
 طبیعت یې را کوي په استعجال
 درست دیوان مې لکه باغ د علم گنج دی
 په کې هر رنگه گلونه هر نهال
 د دیوان مې که بیت بیت سره حساب کړې
 تر څلوېښت زره به تېر شي په سړکال
 په غزل په رباعي مې زړه مټېن دی
 چې مداح یم د دلبرو د جمال
 په محشر به مینه وړمه د سنگدلو
 که په دا درنېرې تله د اعمال
 زه مداح د هېچانه یم بې د بنکلو
 د نور چا په صفت نه لرم یو قال
 پلار نیکه مې شهیدان وگورته تللي
 پښت په پښت مې دا هنر دی ال په ال
 که د جنگو د پرهارو نو درته وایم
 چې له درده مې په تن ولکه نال
 یو پرهار به مې لا روغ په وجود نه و
 بل پرهار به مې په تن ویا په ډال
 دا همه زما د توري صدقه ده
 پښتانه چې پرگنې خوري سیور غال

نن به درست د هندوستان دولت د دوی و
 پښتانه که کم همت نه وای جهال
 یگانه ځوانان که زرماسره وای
 نورزما و په پنجاب باندې یرغال
 که هرڅو یې سازومه نه سازېږي
 پښتانه دي د نېرو کاهو دیوال
 هومره قام هومره عالم سرداريې هسې
 سرگردان گرزې په تېښته دا منوال
 تراویا کلونو تېر شوزما عمر
 زړه هغه دی تن پیری کړ پایمال
 خدایه هومره مهلت ورکړې په دنیا کې
 چې کاره کارونه سم کاندې خوشحال

(۵۱)

ځینې خلک د شاعر ناشعوري عمل ته د الهام لفظ استعمالوي، دا
 خبره ښه ښکاره واضحه ده چې د پیغمبر الهام حقیقت وي او هغه دا
 حقیقت خلکو ته د پېغام په ډول پوره پوره رسول غواړي. دې کې هغه د
 خپل ځان نه څه کمی او زیاتۍ نه شي کولای. بلکې څنگه چې پرې یو ایت
 نازل شوی وي په هماغه ډول یې اولس ته وړاندې کوي. د دې برعکس د
 شاعر الهام او د ده ادبي حقیقتونه حقیقي نه وي. شاعرانه حقایق د
 شاعر په تصور کې حقیقي وي خو د ده ادبي اظهار ورته حقیقي رنگ

ورکوي او دې ته ادبي حقيقت وايي. يعنې د الهام پرځای چې د ناشعوري لفظ استعمال کړو، ښه به وي.

په شعوري شاعري کې شاعر يا ليکوال هر وخت د شعر د ليکلو په فکر او خيال کې وي، فکر کوي، مضمون او موضوع لټوي. يو شاعر ګوتې خپلو ملګرو ته وويل: زه په نيمه ورځ کې خو شعرونه جوړوم، دا کار بل څوک نه شي کولای، په دوی کې يو ډېر هوښيار او پوهېده چې ښه شعر کوم دی او څنگه جوړېدای شي. خپل شاعري ملګري ته يې وويل: دا چې ته په دومره لږ وخت کې ډېر شعرونه ليکي. دا شعرونه نه بلکې نظمونه دي او په ډېر لږ وخت کې ماهيت، اصليت او حقيقت د لاسه ورکوي.

د بېلګې په ډول لاندې نظم وګورئ چې په شعوري ډول ليکل شوی دی.

راغلي يم

اشنا دا ستا ليدو ته يو ځل بيا راغلي يم
په ډېرو اميدونو زه په غلا راغلي يم
د دې لپاره ياره چې احوال درځنې پوښتم
له ډاره په لږزه دا ستا ترخوا راغلي يم
په مينه کې جفا کله ښه ښکاري ای ملګرو!
ديدن ته مې د يار نن په موسکا راغلي يم

پورتنی نظم ته هېڅکله شعر نه شو ویلای، که چېرې نظم ته شعر وایو، په حقیقت کې موږ شعر نه پېژنو. که چېرې په شعر کې شعریت (د شعر بنسټیزې اجزاوې) موجودې نه وي، دې ته نظم وایو، لکه پورتنی نظم بې ښه مثال دی، داسې ډېر نظم لیکونکي شته چې ځانته شاعر وایي.

که چېرې د یو شاعر ذهن ته په ناشعوري یا الهامي ډول د فکر، خیال او احساساتو نه ډکه مفکوره په غیر ارادي ډول په شعر کې راشي او هغه یې ولیکي، د شاعر خوښه نه وي چې شعر ولیکي، بلکې د شعر خوښه وي چې شاعر یې ولیکي، دې ته ناشعوري شعر وایي.

حمید مومند وایي:

ما چې وپیل دا زړه باریکي
غوږو ورکړه یوله بل مبارکي
شعر نه دی دا خونا ب د زخمی زړه دی
یا وتلی وروستی دم له خولې د مړه دی
یا نغمه د نیم بسمل مرغه د خولې ده
یا مجنون ته معما ښکلې لیلی ده
یا د وینو اباسین وهلی موج دی
یا له ښاره د حیرت وتلی فوج دی
خو وهي د فکر ژامې باندې شخوند
زیاتوي زما خبرې هومره خوند
نه دې کار د هر نا اهل بوالهوس

چې قدم ږدي د دې ناوې پر جوس
 که يې څوک له مخه پورته کا پلو
 د بنايست مخې يې نسته هېڅ پلو
 دا گوهر له نازکيه پبيه نه شي
 از مپيلی دوباره از مويه نه شي

دلته حميد مومند د هنري شعر چې شعريت په کې وي، ښکاره کوي او
 شعر په پېيلو ښکلو الفاظو تعريفوي او څرګند وي.

حميد د شعر او نظم فرق کوي او هر ناظم ته حق نه ورکوي چې د هنر د
 ناوې په ښکلي جرس کې قدم کېږدي.

د حميد هنري استعداد هغه وخت ښه ښکاره کېږي، چې سپړی د ده د
 هنر استعمال په مختلفو اړخونو کې وګوري. پورتنی شعر ته ناشعوري
 (راغلی) شعر ویلی شو. (۵۳)

وراثت او محیط (چاپېريال) د شخصیت په تشکیل او همدارنګه د
 انسانانو حتی د ټولو ژونديو موجوداتو په ټولو چارو کې جوړونکی
 رول لري.

له وراثت څخه موخه او منظور ټول هغه رواني او بدني مشخصات دي
 چې د نسل د توليد له لارې له مور او پلار (والدينو) څخه بچيانو ته
 لېږدول کېږي.

د وراثت تاثيرات په بدني مشخصاتو د انسان قد، قواره، د سترگو رنگ، جسماني قوت او د بدن د اعضاوو د ځينو نورو برخو ورته والی دی، چې دغه ورته والی ځينې وخت والدينو نه انتقال مومي.

خود وراثت تاثيرات په رواني مشخصاتو د انسان، زکات، استعداد، علم، پوهه، قهر، غوسه، خوشحالي، خفگان او ځينې وخت شاعري او ليکوالي هم والدينو نه انتقال موندی شي. (۵۴)

دا هم امکان لري، چې ځينې وخت شاعري يا ليکوالي په وراثت کې انسان ته پاتې شي او د يو ليکوال په روحياتو او نفسياتو کې د شاعرۍ استعداد او زکات پروت وي، چې د کورنۍ نه ورته پاتې وي.

په پښتو ادبياتو کې داسې ډېری مثالونه موجود دي، د خوشحال خان په ادبي مکتب کې د هغه ډېری لارويان د هغې د کورنۍ زامن او لمسيان دي، چې د منځنۍ دورې پورې اړه لري.

په لرغونې دورې کې يې مثال شيخ اسماعيل دی، چې د بيت نيکه زوی و او په معاصره (اوسنۍ) دورې کې يې ډېر مثالونه شته خو د بېلگې په ډول د شمس الدين مجروح زوی بهاوالدين مجروح يې ښه مثال ښودلی شو. مونږ نفسياتي او روحياتي کره کتنه لرو، دغه کره کتنه ډېره لرغونتيا نه لري او د نوي عصر زېږنده ده.

د دې کره کتنې بنسټ (فروید) ايښی دی، په دې کره کتنه کې، کره کتونکي هڅه کوي، چې په ادبي اثر کې د ليکوال تحت الشعور مطالعه کړي او هغه ټول روحي او نفسياتي عوامل ځانته معلوم کړي چې د ده

ادبي اثر د رامنځ ته کېدو سبب ګرځېدلی وي، دغه کره کتنه ژورې مطالعې ته اړتیا لري.

دا چې په ارثي خصوصیاتو کې د انسان زکات، استعداد او پوهه انتقال موندی شي، نو شاعري او لیکوالي هم د یو انسان په زکات او استعداد پورې اړه لري او انتقال موندی شي، که چېرې یو شاعر یا لیکوال ته شاعري یا لیکوالي ارثاً پاتې شي، دې ته تحت الشعوري شاعري ویلی شو چې مثالونه یې پورته ذکر شو.

دا چې لیکوالي یا شاعري ځینې وخت په وراثت کې انتقالېږي او مثالونه یې پورته ذکر شول غواړم په درېیو ادبي دورو کې داسې مثالونه تاسې (لوستونکیو) ته وړاندې کړم، چې د دوی شعرونه هم یو اندازه یو د بل سره نږدې والی ولري.

د بیت نیکه مناجات:

لویه خدایه، لویه خدایه
ستا په مینه په هر ځایه
غرو لار دی درناوې کې
ټول ژوي په زارې کې
دلته دې د غرو لمنې
زموږ کېږدی دې په کې پلنې
دا وگړي ډېر کړې خدایه
لویه خدایه، لویه خدایه

دلته لږ زموږ اور بل دی
 و وړ کورگی دی و وړ بورجل دی
 مینه ستا کې موږ میشته یو
 بل د چاپه مله تله نه یو
 هسک او محکه نغبنسته ستا ده
 د مړو وده له تاده
 دا پالنه ستا ده خدایه
 لویه خدایه، لویه خدایه

(۵۵)

مناجات پټې جرگې او د راز خبرو ته ویل کېږي او الله تعالی ته د بنده
 عاجزي، خواري او احتیاج وړاندې کول دي او د الله تعالی څخه د خپلو
 اړتیاوو د پوره کولو غوښتنه، بلنه، دعا او زاري کولو ته وایي لنډه دا
 چې پورتنۍ شعر مذهبي رنگ لري اوس د بیت نیکه د زوی شیخ
 اسماعیل شعر گورو:

اسماعیل پاړکی:

تېښته وکړه له ابلیسه
 چې ابلیس لعین ښکاره شي
 هلته ورکه پلوشه شي
 ټول نړۍ توره تیاره شي
 سړی وړان سي له ابلیسه

غوڅ د پس په کتاره سي
 که هر چا ابلیس خرڅ کړ
 نويي هله ننداره سي
 که سړی ابلیس ته پر سو
 نو پر کورد ویر ناره شي

(۵۲)

پورتنی شعر په لرغونې دورې کې د بیت نیکه د زوی شیخ اسماعیل
 شعر دی، د دواړو شعرونو ته چې موږ وگورو، له ورايه معلومېږي چې
 مذهبي رنگ لري. شیخ اسماعیل ته شاعري له خپلې کورنۍ نه ارثاً
 پاتې وه او د پلار او زوی د شعرونو ځانگړنې یو اندازه یوله بل سره
 ورته والی لري، چې دې ته تحت الشعوري شاعري ویلای شو.

په منځنۍ دورې کې که د خوشحال خان ادبي مکتب باندې یو نظر
 وکړو، دې د ژوند په هره برخه کې شاعري کړې ده. خود ننگ او
 نارینتوب په باب یې ډېر شعرونه ویلي دي. وايي:

د افغان په ننگ مې وتړله توره
 ننگیالی د زمانې خوشحال خټک یم
 په خپل نام و ننگ چې راشم لېونی شم
 خبردار کله په سود و زیان دلک یم
 چې نیولی مې دا هوډ د ننگ و نام دی
 که له خپله هوډه واورم کنیزک یم

اشرف خان هجري وايي:

تخت و تاج ته به سرکوز د همت نه کا
چې په د ا د د د هر پوه ازاد مرد دی

په منځنۍ دورې کې د خوشحال خان او د کورنۍ شاعري يې يو اندازه
ورته والی لري. دا چې کورنۍ ته يې شاعري په تحت الشعوري ډول
پاتې وه، د شعور ورته والی يې هم په همدې ډول يو څه يو شان دی، د
خوشحال په شاعرۍ کې عشقي برخه ډېره لېدل کېږي، خو په کورنۍ کې
يې هم د (اشرف خان هجري، عبدالقادر، صدر خان، سکندر خان، حليمه
ختکه) په شعرونو کې دغه برخه شته.

د ناول او رومان توپیر او تړاو

په اجتماعي علومو کې ځینې توکي ټولنملی، جامع او مانع پېژندنه نه لري، لکه: شعر او داسې نور توکي.

د هرې ټولنې د بنسټلار ارزښتونه، ښه او بدو معیار ټاکنه او داسې نور مسایل سره فرق کوي، نو ځکه د شعر لپاره یو تعریف چې د ټولو خلکو لپاره د منلو وړ وي نه لرو.

ناول او رومان هم لکه د ادب د نورو منظومو او منشورو ډولونو په څېر کومه ځانګړې، ټاکلې، کوټلې او د ټولو له خوا منلې پېژندنه نه لري.

ادبپوهانو یې بېلابېلو ځانګړنو ته په کتنې او پاملرنې یو لړ توضیحي او تشریحي پېژندنې وړاندې کړي دي، چې مشترک ټکي پکې ډېر دي.

ناول هغه نثري کیسې یا داستان ته وايي، چې له لنډې کیسې څخه لوی او د رومان څخه لنډه وي یا ناول هغه نثري کیسه ده، چې کله فرضي او کله حقیقي پېښه پکې ښودل شوې وي، چې د رښتیا ګومان پرې کېږي.

رومان هغه کیسې ته وايي، چې له ناول څخه اوږده وي او د ژوند ډېرې او بېلابېلې خواوې پکې ښکاره شوي وي او د پېښو د یوې سترې لړۍ پتصویر په ادبي کالښ کې ځایوي.

د ناول نننی پېشرفته ژانر قدامت په بل شکل ډېر پخوانی دی. په قران کریم او نورو اسماني کتابونو کې د الهي ارشاداتو ډېره برخه د کیسو په بڼه راغلې دي.

د حضرت نوح (ع)، حضرت ابراهیم (ع)، حضرت عیسی (ع) او نورو پیغمبرانو حال د پند او عبرت لپاره د کیسوپه ډول بیان شوی دی.

لکه څنګه چې د لیک او ژبې پیدایښت د حضرت ادم (ع) نه پیل کېږي، دغه ډول د کیسې پیدایښت هم د ادم (ع) او یا د دې څخه هم پخوانی تاریخ لري.

د لرغون پېژندونکیو د تحقیق پر اساس د لیک تاریخچه د میلاد څخه پنځه زره کاله له مخې پیل شوې ده.

په دې لړ کې لومړنۍ لیکل شوې کیسې د میلاده دوه زره کاله پخوا په مصر کې د ونو پر پوستکو لیکل شوي دي او تر لاسه شوي دي.

دا کیسې د مصر د خوفو کورنۍ په پاچاهانو یا واکمنانو کې درېیم پاچا ته د هغه زامنو ویلي دي. دا هماغه پاچا و، چې د مصر مشهور احرامونه یې په غوښتنه جوړ شوي دي، چې د نړۍ له مشهورو عجایبو ځینې دي.

له دې وروسته ډېرې ډېرې پخوانۍ کیسې د یوناني ژبې د ایسپ فیبلز په نامه مشهورې دي، چې پښتانه ورته د لقمان حکیم کیسې وايي. د دغو کیسو مجموعه د میلاد څخه دمخه په دویمه پیړۍ کې بیبریس

ليکلي وې، د دغو کيسو پښتو ژباړه ميجر راورتي د ايسپ الحکيم په نامه ژباړلي دي.

په هند کې د پخواني مذهبي کتاب ريگويدا يوه برخه (برهمن ايشد) يې ډېرې کيسې لري. په سانسگريټ ژبې کې کليله او دمنه هم د يادولو وړ ده.

په فارسي ژبه کې د فردوسي شاهنامه او په پښتو کې ادم خان او درخانی، دلی او شهی، يوسف خان او شيربانو او نورې ډېرې ملي ولسي کيسې د يادولو وړ دي.

دغو پورتنیو مواردو او موضوعاتو د هنري نثر لپاره لار هواره کړه او د وخت په تېرېدلو د نمونې په ډول ناول او رومان هم پيدا شو.

د ناول ليکنې پيلامه په ۱۷-۱۸ ميلادي پېړۍ کې پيل شوې ده. ځينې وايي په اروپا کې پيل شوې ده او بيا ځينې وايي ايتاليا کې پيل شوې ده.

خو د ډېرو پوهانو پر اند ناول اصلاً د ايتالوي ژبې د novella څخه اخيستل شوې ده، چې تحت الفظي معنایې نوې خبره ده.

د ايتاليا د لسو گرځندويانو لس بېلابېلې کيسې بوکاجيو د ډيکاميرن په نامه خپرې کړې، په لومړيو کې دغه کيسو ته يې د ناول نوم ورکړی و، وروسته چې په انگرېزي ادب کې د دې پر پيړۍ کيسې وليکل شوې هغه ته يې د ناول نوم ورکړ.

په انګريزي ادب کې لومړی ناول پامیلا په نوم سمويل چرچ سن ليکلی دی. بيا په المان کې لوس شاعر هايينه ورته وده ورکړه.

په ۱۹ پېړۍ کې فرانسې ډېر ښه ښه ناول ليکونکي درلودل او بيا روسې کې تولستوی او ماکسيم ګورکي اثار د يادولو وړ دي.

په فارسي ژبې کې لومړني ناول او رومان ليکونکي، لکه: محمد باقر، ناظم حکمت او داسې نور دي.

اردو ژبې ته هم ناول ليکنه د انګريزي ادبياتو څخه راغلې دی او لومړنی ناول نذير احمد په اردو ژبې د مرات العروس په نامه ليکلی دی او د دې ژبې نور ناول ليکونکي لکه: عبدالحليم شرر، منشي پريم چند او داسې نور ليکوالان دي.

د رومان تاريخي شاليد له ناوله پخوانی دی. حبيب الله رفيع صاحب په کتابونو او دريابونو اثر کې وايي: (د ناول پيدايننت له رومانه وروسته دی او د رومان پيدايننت پخوانی دی).

اروپايانو په دولسمې او ديارلسمې پېړۍ کې هغو کيسو ته رومان ويلې چې په کومه روماني (فرانسوي، ايټالوي، پرتګالي او داسې نورو) ژبو ويل کېدې.

ډېرو ادب څېړونکيو لومړنی رومان د پيکارسيک روايتونه بللي دي، چې په شپاړلسمې پېړۍ کې په هسپانيه کې دود او مروج وه.

بیا وروسته په اولسمې پېړۍ کې په انگلستان کې the character په نامه منځ ته راغی، چې د بېلابېلو اشخاصو کرکټرونه او نور حالت پکې راتله.

د انواع ادبي لیکوال سیروس شمیساوایی: (په ۱۹ پېړۍ کې رومان د ټولو حماسي اثارو په سر کې ودرید او ډېر پرمختګ یې وکړ).

په ۲۰ پېړۍ کې رومانونو ډېر پرمختګ وکړ او د اروپا او امریکا په سلو کې ۹۰ رومانونه او ۱۰ نور اثار دي.

په ټولې نړۍ کې روسي رومانونو ډېر ارزښت تر لاسه کړ او د ټولې نړۍ له رومانونو یې ارزښت ډېر دی.

په فارسي ژبې کې لومړنی ناول ناظم حکمت د فرانسوي ژبې نه ژباړلی دی او لومړنی رومان د (شمس و طغرا) په نوم محمد باقر میرزا لیکلی دی.

د نړۍ مشهور ناول لیکونکي ډېر دي، چې د یو څو تنو نومونه دادي: چارلز ډیکنز، ډي ایچ لارنس، چین استین، ایچ جې ولز او داسي نور دي. په انگلستان، فرانسوي، امریکایي، الماني، ایټالوي او روسي ژبې کې ښه ښه رومان لیکونکي تیر شوي دي او د دې ټولو ملکونو نه د پنځو تنو نومونه د رومان نومونه یې وړاندې کوم:

۱. تولستوی (جنگ او سوله).

۲. بالزاک (باباګوریو).

۳. چارلز ديکنز (د یوید کا پرفیلد).

۴. استاندال (سور او تور).

۵. هنری فیلډنگ (تام جونز).

لکه څرنگه چې د شعر لپاره اساسي توکي تخیل، احساسات، عاطفه، وزن او اهنګ او داسې نور فرعي توکي دي، چې د دغو توکو پر اساس شعر له نظم نه بېلولای شو. (۵۷)

دغه شان ناول او رومان هم اساسي توکي لري، چې د دغو توکو په درلودلو سره ښه ناول او رومان پېژندلای شو.

کیسه، پلاټ، کرکټرونه، مکالمې، منظر لیکنه، ژبه، پیغام او داسې نور د ناول توکي دي.

کیسه، پلاټ، کرکټرونه، تلوسه، منظر کښنه، پیلامه او پایله، په کیسو کې کیسې او داسې نور د رومان توکي دي. (۵۸)

د ناول او رومان تړاو: د ناول او رومان ترمنځ تړاو په اصلي توکو کې ښودلای شو، د مثال په ډول په دواړو ژانرونو کې کیسه، پلاټ، کرکټرونه، مکالمې، تلوسه، منظر لیکنه او داسې نور توکي شریک شته دي، چې د یو ښه ناول او رومان لپاره اړین دي، خو سره له دې چې تړاو یې په دغو توکو کې دی، توپیر یې هم په دغو توکو کې دی.

د ناول او رومان توپیر: د ناول او رومان توپیر په لاندې ډول دی:

۱. رومان له ناوله پخوانی ژانر دی، چې رومان په ۱۲ - ۱۳ م پېړۍ د رنسانس په دوره کې پیدا شوی دی، خو ناول نوی ژانر دی، چې په ۱۸ - ۱۹ پېړۍ کې پیدا شوی دی.

۲. د رومان کیسه لویه وي، او د امکان تر حده چې په څو توکونو کې ولیکل شي او ناول په یو ټوک کې لیکل کېږي، خو ځینې رومانونه په یو ټوک کې هم شته، لکه: د هوګو بېنوايان.

۳. د ناول په نسبت د رومان کیسه ستره او په زړه پورې وي، ان د یوې پېړۍ مسایل هم پکې راځي. په ډېره پراخه پیمانه کرکټرونه او په کیسو کې کیسې پکې وي او د رومان په مقصد او پیغام په اسانۍ څوک نشي پوهیدای.

۴. رومان لیکونکي په نړۍ کې کم او ناول لیکونکي زیات دي.

۵. د رومان لیکل د ناول په نسبت ستونزمن کار دی.

۶. په ناول کې لوستونکی د پیل او پای نقطې بڼه احساسولای شي، خو په رومان کې ستونزمن کار دی.

۷. په رومان کې ځینې وخت خیالي موضوعات ډېروي، چې د ژوند سره اړخ نه لگوي، خو د ناول موضوعات حقیقت ته نږدې وي، له همدې امله د رومان نه د ناول ویونکي ډېر دي.

۸. په رومان کې ټول اصلي توکي په پراخه پیمانه راوړل کېږي، خو په ناول کې د رومان په نسبت لنډې وي.

د استاد گل پاچا الفت په شعرونو کې هیومانیزم

د استاد گل پاچا الفت په شعرونو کې هیومانیزم د گل او انسان دوستي د یوې ځانګې یا جز په ډول تر سترگو کېږي.

هومانیزم (Humanism) لاتیني کلمه ده او معنا یې انسان پالنه، د بشر د اصالت مذهب ته وايي.

(هومانیزم د شرقي او غربي فلاسفه ووله نظره) لیکوال د (محمد رضا جعفری) په حواله لیکي: (هومان: انسان دوست، د همنوعۍ دوست، بشر دوست ته وايي. هوماني: انسانیت، مروت، شفقت، انساني صفاتو ته وايي. هومانان: انسان دوستان، بشر دوستان او خیر خواهانو ته وايي.) (۵۹)

د استاد گل پاچا الفت د شعرونو یوه برخه هیومانستي مسایل په هنري ډول وړاندې کوي، دده په شعرونو کې د انسان دوستي، بشر دوستي، انسانیت، مروت، شفقت، خیر خواهي، همدردی، مساوات، عدالت، اتفاق، د انسانانو حقوق او داسې نور ډېر هغه مسایل، چې د انسان د ژوند د پېشرفت پورې اړوند دي، پخپلو منظومو او منشورو لیکنو کې ذکر کړي دي.

د هیومانیزم اصطلاح په پښتو ژبه کې د انسان دوستۍ، انسان

پالنه او د انساني اصالت مکتب له کلماتو سره په معادلت کې کاروي، یا هیومانېزم هغه فلسفه ده، چې انسان ته د خپلو تاملاتو په مرکز کې ځای ورکوي او د ټولو شیانو محوريې ګرځوي او د انساني اصالت، ودې او غوړېدو ښه مناسب شرایط برابروي.

د هیومانېزم اصطلاح د لومړي ځل لپاره په روم کې (Homo) په معنا استعماله شوه، چې د انسانیت معنا ورکوي. (۲۰)

د انسان له پیدایښت سره د انسان دوستۍ مفکوره موجوده وه او دغه فلسفي نظر باید د نړۍ له هر انسان سره وي، چې د استاد الفت د شعري کلیاتو زیاته برخه هیومانېستي شعرونه او فکرونه لري.

دغه (هیومانېستي) اصطلاح د بشر دوستۍ او انسان دوستۍ لپاره کارول کېږي، هیومانېزم په څوارلسمو او پینځلسمو پېړیو کې د اروپا په ایټالیا هېواد کې منځته راغلې دی، چې یوازینی موخه یې د لرغوني ادب څېړنه وه، هومانست هغه څوک دی، چې د بشري پوهنو په اړه څېړنې کوي، پر هیومانېزم پوهه او له هغې څخه په انساني ټولنو کې له هغې څخه ګټوره استفاده کول او کارول په تېره بیا په انساني ټولنه کې د ښکېلو او حسنه اړیکو کې ترې کار اخیستل ډېر مهم او ضروري کار دی او د انسان لپاره ډېر اهمیت لري.

د اسلام مقدس دین د انسان بشري کرامت ته په ډېر لوړ ارزښت قایل شوی دی، یعنې انساني کرامت او مقام ته په دومره زیاته اندازه قایل شوی، چې حتا هغې وړې نطفې ته هم د قدر او درنښت په سترګه ګوري او د هغې سقط (زیانول) هم د جنايت په نوم پېژني او په اسلامي

شریعت کې په دې اړه ځانګړي احکام موجود دي، چې د ژوند له پیل څخه تر مرګه او له مرګ څخه وروسته هم د درنښت او قدر وړ ګڼل شوی دی، انسان په مخلوقاتو کې اشرف ګڼل شوی او له عالي موجوداتو څخه شمېرل کېږي، دی له نورو ژویو څخه ځانګړنه لري، چې په ټولو موجوداتو کې دده غوره والی په عقل، خبرو، بیان او ارادې کې پروت دی او تر ټولو مهمه داده، چې خیر رسوونکی دی. (۲۱)

لنډه دا چې د اسلام دین، چې د انسانیت، بشر دوستی، مرستې او همدردۍ دین دی، چې پر حضرت محمد صلی الله علیه وسلم د الله تعالی له خوا نازل شوی دی، دا هغه مکتب دی، چې په کې شامل ټول عناصر لکه اخلاق، سیاست، اقتصاد، تشکیلات، فلسفي عقاید او افکار، یو له بله سره تړلي او همغږي دي، چې په ټولو کې یې وینه بهېږي او په یوه روح ژوندي دي.

اسلام د انسانیت، عدالت، کرامت او برابری تعبیر دی، اسلام غواړي چې سپېڅلي هیومانیستي قوانین او احکام د انسانانو د عزت او ابرو د ساتنې لپاره برابروي او د خلکو عزت، آبرو، برابري، مساوات، وروري، مرسته او همدردی ساتي.

په اسلام کې د هیومانېزم فلسفې تاریخ له ټولې نړۍ لرغونی دی او استاد گل پاچا الفت له دیني علم برخمن او همدارنګه زده کړې یې په مدرسو او جماعتونو کې پیل کړې وې، چې د زده کړو پیل یې دیني درسونه و، نو ځکه یې د محتوا، منځپانګې او معنا له مخې شعرونه هیومانیستي مفکورې ډېرې لري. دغه هیومانیستي مفکورې فلسفه په

یونان او داسې نورو هغو ملکونو چې ډېر لرغونی تاریخ لري، منځته راغی، د اروپا د رنسانس په دورې کې غښتلې شوه او ادبیاتو ته یې مخه کړه، هیومانستانو ددې نړۍ پر خوشحاله ژوند د پوهې تر سیوري لاندې اوسېدو باندې باور درلود، دغه فکري ډول د منځنیو پېړیو له فکري ډول سره ډېر توپیر لري. (۲۲)

استاد گل پاچا الفت شعري کلیات د هیومانستي شعرونو ډېرې بېلګې لري، چې د نمونې په ډول لاندې مثالونه راوړم:

گوره په سپین مخ باندې تورې زلفې
توره شپه څنګه مهرویان راوړلي
په ټکلو مینه د هر چار اړخي
خواران زما مینه په ځان راوړلي
د غریبانو او بېوزلو دوستي
سړي په خیر او په احسان راوړلي
زړونه باغ باغ شي د دوستۍ په هوا
د ښمني زړونو ته خزان راوړلي
دوستي د جنگ او جګړو مخه نیسي
صلح و سلام امن و امان راوړلي
یو دوست د بل دوست د خوښۍ لپاره
خواري زحمت تکلیف په ځان راوړلي
د تورو سپین او سره دوستۍ خاطر ته
هیڅ مخ سړي شونډې تور چشمان راوړلي

د سترگو کور کې سپين او تور چې گوري
درته د گد ژوند شاهدان راوړي
(۲۳)

له انسان سره مينه او محبت، ښه اخلاق او کړه وړه، انسان ته د
انسان او خپل ځان په نظر کتل او انسانيت ته احترام درلودل، د
هيومانستي فلسفې برخې جوړوي، چې د استاد (الفت) په پورته
راغلي شعر کې څرگند شوی دی.

د استاد يوه څلوريزه ده:

عقايد که مذهبي که سياسي وي
چې اساس يې محبت بشر دوستي و
په هراړخ کې چې وي ترې به زارېږم
په دې شرط چې تش نوم نه وي حقيقي وي
(۲۴)

د هيومانيزم فلسفه په اسلام کې له ټولو اديانو مخکينی تاريخ
لري او بايد دغه هيومانستي فلسفه د غير اسلامي ملکونو نه په
اسلامي ملکونو کې ډېر د اهميت وړ او پاملرنه ورته وشي، چې
متأسفانه غير اسلامي ملکونه له اسلامي ملکونو نه دغې
هيومانستي مفکورې ته ډېر پام کوي.

ماخذونه

۱. هاشمي، سيد اصغر، د استاد الفت د شعرونو منځپانگيزه او جوليږه څېړنه، دانش خپرندويه ټولنه، پېښور، ۱۳۹۴ ل کال.
۲. الفت، گل پاچا، محمد اسماعيل يون په زيار، د استاد الفت نثري کليات (لومړۍ ټوک)، يون کلتوري يون خپرندويه ټولنه، کابل، ۱۳۸۷ ل کال.
۳. هاشمي، سيد اصغر، غني خان فلسفي شاعر، دانش خپرندويه ټولنه، پېښور، ۱۳۹۳ ل کال.
۴. عبدالغني خان، غني، کليات، د قومونو او قبايلو وزارت، کابل، ۱۳۲۴ ل کال.
۵. بېلا بېل، پښتو - پښتو تشريحي قاموس (دويم ټوک)، ميهن خپرندويه ټولنه، پېښور، ۲۰۱۲ م کال.

۲. همدا اثر.

۷. شینواری، سرمحقق دوست محمد، د ادب د تیورۍ اساسونه (دویم چاپ)، یارخپرنډویه ټولنه، ننگرهار، ۱۳۹۳ ل کال.

۸. د استاد الفت شعري کلیات.

۹. همدا اثر.

۱۰. همدا اثر.

۱۱. لېوال، عبدالغفور، د استاد الفت یا، د استاد الفت فلسفه، میتودیک خپرندوی، کابل.

۱۲. د استاد الفت شعري کلیات.

۱۳. همدا اثر.

۱۴. همدا اثر.

۱۵. همدا اثر.

۱۶. همدا اثر.

۱۷. همدا اثر.

۱۸. الفت، گل پاچا، ادبي بحثونه، دانش خپرندویه ټولنه، پېښور، ۱۳۸۷ ل کال.

۱۹. روهي، سرمحقق محمد صديق د الفت، ادبي بحثونه، د الفت یاد، د قومونو او قبايلو وزارت، کابل، ۱۳۲۱ ل کال.

۲۰. بېلا بېل، پيدا گوږي يا د روزنې فن، کندن انټرنيشنل خپرندوی،
پېښور، ۱۳۸۴ل کال.

۲۱. د استاد الفت شعري کليات.

۲۲. همدا اثر.

۲۳. همدا اثر.

۲۴. همدا اثر.

۲۵. کریمي، دوکتوريوسف، روانشناسی اجتماعی، نشرارسباران،
ایران، ۱۳۸۵ل کال.

۲۶. د استاد الفت شعري کليات.

۲۷. همدا اثر.

۲۸. همدا اثر.

۲۹. همدا اثر.

۳۰. همدا اثر.

۳۱. بېلا بېل، د ښوونکو تربیوي سمینار، خپرندوی د سوېډن کمېټه
پېښور، ۱۳۸۴ل کال.

۳۲. بېلا بېل، د ښوونکو تربیوي سمینار، خپرندوی د سوېډن کمېټه،
پېښور، ۱۳۸۴ل کال.

۳۳. ایوبي، محمد نادر فلسفه، صحاف نشراتي خپرندویه ټولنه،

پېښور، ۱۳۸۸ ل کال.

۳۴. د استاد الفت شعري کليات.

۳۵. همد اثر.

۳۶. لېوال، عبدالغفور، د استاد الفت ياد، د استاد الفت فلسفه،
ميتودیک څېړندوی، کابل.

۳۷. د استاد الفت شعري کليات.

۳۸. همد اثر.

۳۹. همد اثر.

۴۰. باچا خان، عبدالغفار خان، زما ژوند جد و جهد (دويم چاپ)، د
افغانستان د کلتوري ودې ټولنه څېړندوی، پېښور، (۱۳۸۷) ل کال.

۴۱. د استاد الفت شعري کليات.

۴۲. هېوادل، سرمحقق زلمی، تنگيالی د زمانې، د افغانستان کلتوري
ودې ټولنه، جرمني، ۱۳۸۱ ل کال.

۴۳. رسا، سيدرسول، ارمغان خوشحال، پېښور، ۱۹۲۴ ل کال.

۴۴. روحي، سرمحقق محمد صديق، د څېړنې لارښود.

۴۵. روحي، څېړندوی محمد صديق، شعر پېژندنه، ميهن څېړندويه
ټولنه، پېښور.

۴۶. هاشمي، سيد اصغر، شعريوهنه، مومند خپرندويه ټولنه، ننگرهار، ۱۳۹۲ل کال.

۴۷. هاشمي، سيد محي الدين، ادبپوهنه، اريک خپرندويه ټولنه، کابل، ۱۳۸۷ل کال.

۴۸. هاشمي، سيد اصغر، پښتو ژبې ادبي سرلاري، ګودر خپرندويه ټولنه، جلال اباد، ۱۳۹۰ل کال.

۴۹. هاشمي، سيد اصغر، د پښتو نظم تاريخ، مومند خپرندويه ټولنه، ننگرهار، ۱۳۹۳ل کال.

۵۰. هيوادمل، سرمحقق زلمی، متن خپرنې میتودولوژي.

۵۱. زیور، پوهاند زیورالدین، د پښتو ادبیاتو تاریخ منځنۍ دوره، مومند خپرندويه ټولنه، جلال اباد، ۱۳۸۹ل کال.

۵۲. ترتیب، رحمانی، شفیق الله، نرګسي وړمې، ۱۳۹۱ل کال.

۵۳. حبیبی، پوهاند عبدالحی، د پښتو ادب لنډ تاریخ، علامه رشاد خپرندويه ټولنه، کندهار، ۱۳۸۷ل کال.

۵۴. سالمی، محمد عالم، د عمومي ارواپوهنې اړونه، ګودر خپرندويه ټولنه، جلال آباد، ۱۳۹۱ل کال.

۵۵. زیور، پوهاند زیورالدین، د پښتو ادبیاتو تاریخ لرغونې دوره، مومند خپرندويه ټولنه، جلال اباد، ۱۳۸۹ل کال.

۵۶. هيواد مل، سرمحقق زلمي، د پښتو ادبياتو تاريخ لرغونې او منځنۍ دروه، دانش خپرندويه ټولنه، پېښور، ۱۳۷۹ ل کال.

۵۷. هاشمي، سرمحقق سيد محي الدين، نثري ادب ډولونه، وحدت خپرندويه ټولنه، ننگرهار.

۵۸. هاشمي، سيد اصغر، ادبي ژانرونو لنډه پېژندنه، گودر خپرندويه ټولنه، جلال آباد، ۱۳۹۲ لمريز.

۵۹. روهي، سرمحقق محمد صديق، د پښتو ادبياتو تاريخ، دانش، پېښور، ۱۳۸۴ ل کال.

۶۰. همدا اثر.

۶۱. همدا اثر.

۶۲. خټک، خوشحال خان، دستار نامه، د پروفیسور پردل خان خټک په زیار، پېښور، ۱۹۸۵ م کال.

۶۳. د استاد الفت شعري کلیات.

۶۴. همدا اثر.

د پښتو ادب نوې ښکلا او د هاشمي د ادبي پنځونو هارونه

د پښتو په معاصره دوره کې د ادب د
اسمان پرمخ نوي ستوري را ښکاره
او د ادبي څېړنو او هنري لیکنو وړانګويي د
پښتو ادب په څرمانښامي باندې د شفق
روښانه رڼا خوره او ولورولنه، چې

اوسمهال هم د ادب په اسمان کې یو شمېر نوي ستوري څرکونه
وهي او ورځ تربلې د خپلو څېړنو او پنځونو پلوشې تر لرې واټن
پورې غزوي او د خپلو ادبي پنځونو څخه د پښتو د ادب ناوې ته
تلیاتې هارونه جوړوي.

اوسمهال د ځوانولیکوالو په لړ کې د ښاغلي هاشمي ستوری د
ختیځ د ادب په اسمان کې د هر چا پاملرنه جلب کړې. نوموړی په

هغه چاپیریال کې ژوند کوي، چې هلته استاد پوهاند رښتین، قیام الدین خادم او گل پاچا الفت وینوهم له دې سیمې څخه په ادبي ډګر کې لوی همت او هنرونه اخیستي و چې اوسمهال یی د پښتو د ادب په بڼه کې هر ډول ګلان غوړیدلي او ګڼ شمېر ادبي بوراګان ترې خوند اخلي. سید اصغر هاشمي ټوله کورنۍ په علمي روښانتیا باندې ښکېلې ده چې پلار (علمي رېته، پوهنمل سید رحمن هاشمي) اوسمهال د ننگرهار په ښوونې او روزنې پوهنځي کې استاد، نیکه یی سید عبدالمنان هاشمي د خپل وخت لومړنیو کسانو څخه و چې د هیواد په پلازمینې (کابل) دارالمعلمین کې یې زده کړې پای ته ورسولي، د هاشمي دوه وروڼو په هالنډ او هندوستان کې د ماسټري زده کړې کړي دي او اوسمهال په خپل هیواد کې په بېلابېلو ادارو کې دندې ترسره کوي.

د انگلستان د نامتو لیکوال او ارواپوه ډاکټر سمایلز په وینا د انگلستان خلک پر خپل ځان باندې تلپاتې ویسالي او هرکار په ذوق سره سرته رسوي، نو په همدې اساس انگلستان وګړو پرمختګ کړی او د بهرنۍ هڅې پر ځای د انسان خپل داخلي هڅې یو انسان د بري منزل ته په لنډ واټن کې رسوي. د نوموړي د خبرې

په تاييد همدا حس او هڅه د ښاغلي هاشميه وجود کې شته او د همدې هڅوپه اساس شپه او ورځ د کتابونو مطالعې، څېړنو او تخليق ته ځانگړې کړې ده او د ډاکټر سمايليز په وينا د انسان په پرمختگ کې د هغه مسلک سره د نوموړي مينه هم اړينه ده چې اصغر دا ځانگړتيا هم لري د ادب، د مطالعې او ادبي پنځونه په لټه تلپاتې زيارگالي، نوموړي په کم سن کې گڼ شمېر ادبي اثار د پښتو ژبې د غښتوب په موخه ډالۍ کړي دي.

ښاغلی هاشمي څېړنې، تخليق تر څنگ په ژباړه کې هم ښه وړتيا ښودلې ده، چې يو شمېر اسلامي کتابونه يې له فارسي څخه پښتوته ژباړلي دي او د نوموړي ځينې اثار په دري او انگليسي ژبو باندې د نورو ليکوالو له خوا ژباړل شوي دي.

دا هم د نوموړي د چاپ شوو اثارو لړليک:

څېړنې:

۱: هاشمي، پوهيالی سيد اصغر: د نظم تاريخ (لومړۍ او دويمه دوره)، مومند خپرندويه ټولنه، ننگرهار، ۱۳۹۲ ل کال.

۲: هاشمي، پوهنيار سيد اصغر: د استاد گل پاچا الفت د شعرونو منځپانگېزه او جوليزه خپرنه (د ماسترۍ تېزس)، دانش خپرندويه ټولنه، پېښور، ۱۳۹۳ ل کال.

۳: هاشمي، پوهنيار سيد اصغر: ادبي وړانگې، دانش خپرندويه ټولنه، پېښور، ۱۳۹۳ ل کال.

۴: هاشمي، پوهنيار سيد اصغر: د الفت مرغلرې (سريزه، زياتونه او وپيانگه)، دانش خپرندويه ټولنه، پېښور، ۱۳۹۳ ل کال.

۵: هاشمي، پوهيالي سيد اصغر: شعر پوهنه، مومند خپرندويه ټولنه، ننگرهار، ۱۳۹۱ ل کال.

۶: هاشمي، پوهنيار سيد اصغر: د خپرنې بنسټونه (د تحقيق فن او لارې چارې) يار خپرندويه ټولنه، ننگرهار، ۱۳۹۴ ل کال.

۷: هاشمي، پوهيالي سيد اصغر: بولل له پيله تر خوشحاله، مومند خپرندويه ټولنه، ننگرهار، ۱۳۹۱ ل کال.

۸: هاشمي، پوهيالي سيد اصغر: ادب پوهنې آرونه، مومند خپرندويه ټولنه، ننگرهار، ۱۳۹۱ ل کال.

۹: هاشمي، پوهيالی سيد اصغر هاشمي: غني خان فلسفي شاعر، دانش خپرندويه ټولنه، پيښور، ۱۳۹۲ ل کال.

۱۰: هاشمي، پوهيالی سيد اصغر هاشمي: ادبي مرغلرې، دانش خپرندويه ټولنه، پيښور، ۱۳۹۲ ل کال.

۱۱: هاشمي، پوهيالی سيد اصغر هاشمي: ادبي درو ټاکنه، ۱۳۹۲ ل کال.

۱۲: هاشمي، پوهيالی سيد اصغر، د پښتو ژبې ادبي سرلاري، گودر خپرندويه ټولنه، جلال اباد، ۱۳۹۰ ل کال.

۱۳: هاشمي، پوهيالی سيد اصغر، د ليک او لوست اسانه زده کړه، گودر خپرندويه ټولنه، جلال اباد، ۱۳۹۱ ل کال.

۱۴: هاشمي، پوهيالی سيد اصغر، ادبي مرغلرې (دويم ټوک)، دانش خپرندويه ټولنه، پيښور، ۱۳۹۲ ل کال.

تخليقات:

۱: هاشمي، پوهيالی سيد اصغر: برخليک (ناول)، گودر خپرندويه ټولنه، جلال اباد، ۱۳۹۱ ل کال.

۲: هاشمي، پوهيالی سيد اصغر، د فکر بيان (لنډې نثري ويناوې): ۱۳۹۳ ل کال.

۳: هاشمي، پوهنيار سيد اصغر: د فکر پلوشي، ۱۳۹۴ ل کال.

ژباړې:

۱: هاشمي، پوهيالی سيد اصغر: د بهلول نصيحتونه، گودر خپرندويه ټولنه، جلال اباد، ۱۳۹۰ ل کال.

۲: هاشمي، پوهيالی سيد اصغر: د حضرت محمد (ص) لنډ ژوند ليک، گودر خپرندويه ټولنه، جلال اباد، ۱۳۹۰ ل کال.

۳: هاشمي، پوهيالی سيد اصغر: د حضرت ابوبکر صديق (رض) لنډ ژوند ليک، گودر خپرندويه ټولنه، جلال اباد، ۱۳۹۰ ل کال.

۴: هاشمي، پوهيالی سيد اصغر: د حضرت عمر (رض) لنډ ژوند ليک، گودر خپرندويه ټولنه، جلال اباد، ۱۳۹۰ ل کال.

۵: هاشمي، پوهيالی سيد اصغر: د حضرت عثمان (رض) لنډ ژوند ليک، گودر خپرندويه ټولنه، جلال اباد، ۱۳۹۰ ل کال.

۲: هاشمي، پوهيالی سيد اصغر: د حضرت علي (رض) لنډ ژوند ليک، گودر خپرندويه ټولنه، جلال اباد، ۱۳۹۰ل کال

راټولونې:

۱: هاشمي، پوهيالی سيد اصغر: د ادبي ژانرونو لنډه پيژندنه، گودر خپرندويه ټولنه، جلال اباد، ۱۳۹۰ل کال

۲: هاشمي، پوهيالی سيد اصغر: د ادبي اصطلاحاتو سيندګۍ، دانش خپرندويه ټولنه، پيښور، ۱۳۹۳ل کال

۳: هاشمي، پوهيالی سيد اصغر: د استاد گل پاچا الفت ستاينې (راټولونه او سريزه)، دانش خپرندويه ټولنه، پيښور، ۱۳۹۳ل کال

چاپ ته تيار اثار:

د پښتو ژبې ادبي سرلاري (دويم او درېيم) ټوک، نړيوالې ادبي خپرې، ادبي نظم ډولونه او پيداينېت يې، د لرغونې دورې نثري اثار او پيداينېت يې، د لوديانواو سوريانوليکوال، اخلاق د امام غزالي له نظره، شاعران او مشاهير، د پښتو ژبې تاريخ، د فکر يون، ادب تيوري او ادبپوهنې بنسټونه.

اوسمهال نړۍ د ساینس او ټکنالوجي د پرمختګ سره د انساني ژوند په ګڼو برخو کې اسانتیاوې رامنځته شوي دي او د علمي پرمختګ په موخه هم اوسني لیکوال د همدې انټرنیټي وسایلو څخه کار اخلي چې ښاغلی هاشمي هم ورسره بلد تیا لري او هم هره ورځ د نوموړي ادبي، سیاسي، ټولنیزې او ارواپوهنیزې مقالې د پښتو په بیلا بیلو ویبپاڼو کې خپرېږي چې تر دې مهاله یې د مقالو شمېر نژدې ۲۰۰ ته رسیدلي دي.

په اتلسمه پېړۍ کې په فرانسه کې یو فیلسوف تېر شوی دی هغه وایي کوم انسان چې د تفريح په ارزښت پوه نه شي نو هغه کس د کار کولو وړتیا هم نه لري خو ښاغلي هاشمي په دې ډګر کې هم مخکښ دي، نوموړی د شلو کلونو راهیسې د پهلواني او داسې نورو لوبو په برخه کې ښه ځلیدلی دی چې لوبې یې د هیواد په داخل او بهر کې ګټلي دي. نوموړي د ادبي او فرهنګي هڅو تر څنګ هره ورځ یو ځانګړی وخت د سپورت تمرین له پار هم ټاکي.

په اسلامیت او افغانیت مین

پوهنپار فهمیم بهیر

د البیروني پوهنتون استاد

د تحريك يادښت

د افغانستان ملي تحريك د (۱۳۹۳ ل) كال په پيل كې له خپلو گرانو هېوادوالو سره ژمنه كړې وه چې د دې كال په بهير كې به (شل عنوانونه) بېلا بېل ديني، علمي، ادبي او ټولنيز اثار خپلې ټولنې ته وړاندې كوي. ملي تحريك دا ژمنه د ياد كابل د كب پر (۲۸) مه نېټه پوره او د يوې پرتمينې غونډې په ترڅ كې يې شل عنوانونه علمي اثار هېوادوالو ته وړاندې كړل. ملي تحريك په ياده غونډه كې ژمنه وكړه چې د (۱۳۹۴ ل) كال په بهير كې به انشاء الله د خداى (ج) په نصرت ټول ټال سل (۱۰۰) عنوانه بېلابېل علمي اثار ټولنې ته وړاندې كوي. طبيعي خبره ده چې دا اسانه كار نه دى، ډېر زيات زيار او زحمت ته اړتيا لري، خو ملي تحريك ټينگ هوډ كړى چې خپله دا ژمنه به هم د تېرې ژمنې په څېر عملى كوي. دا اثر چې ستاسو په لاس كې دى د همدې (سل عنوانونو) ژمنه كړو اثارو له جملې څخه دى، چې د چاپ جامه اغوندي. ملي تحريك هيله لري چې له دې اثر څخه به زموږ هېوادوال په زړه پورې گټه پورته كړي. ملي تحريك له ټولو هغو ليكوالو، ژباړونكو، سمونچارو، مالي او معنوي مرستندويانو او چاپ چارو څخه چې ددې اثارو د چاپ په دې ټول بهير كې يې يو بل سره مرسته او ملگرتيا كړې او دا فرهنگي بهير يې بريالى كړى، د زړه له كومې مننه كوي او كور وداني ورته وايي.

د هېواد د فرهنگ د ښېرازۍ په هيله

د افغانستان ملي تحريك فرهنگي خانگه

مننه او کور وداني

د افغانستان ملي تحريک د هېواد پال او فرهنگپال شخصيت
بناغلي (محبوب الله خان) څخه د زړه له تله مننه کوي چې د دې اثر
چاپ ته يې اوږه ورکړه. ملي تحريک وياړي چې د علمي اثارو د چاپ
لړۍ يې پيل کړې ده. دا لړۍ به دوام لري. موږ له ټولو درنو هېوادوالو
څخه په خورا درنښت هيله کوو چې په خپل معنوي او مادي وس د
کتابونو د چاپ دا لړۍ لا پسې وغځوي.

يو ځل بيا ددې اثر له ليکوال او چاپوونکي څخه د زړه له تله مننه کوو
چې ددې اثر د ليکلو او چاپولو جوگه شول.

په فرهنگي مينه

د افغانستان ملي تحريک

لوحې وېراندې

سید اصغر هاشمي

د افغانستان ملي تحریک
www.melitahrik.com

د خپرونو لړ: ۴۹

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library